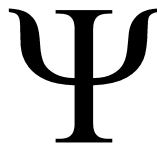

DET PSYKOLOGISKE FAKULTET

"Hva vet vi om skamfølelsen hos fengselsinnsatte?"

HOVEDOPPGAVE
Profesjonsstudiet i psykologi

Vlora Ajvazi & Viktoria Sviggum

Vår 2017

Veileder

Anita Lill Hansen

Institutt for klinisk psykologi

Forord

I løpet av de siste årene på studiet ble vi interessert i skam som et transdiagnostisk fenomen. Vi la merke til at det ikke snakkes så mye om skam knyttet til antisosiale populasjoner. Videre antas det ofte at antisosiale mangler en evne til å føle skam. Dette fanget vår interesse og ønske om å få en mer nyansert forståelse, noe som videre inspirerte oss ved valg av tema til hovedoppgaven.

Leseren bør gjøres oppmerksom på at det gjennomgående i oppgaven vil henvises til sidetall ved referering til tidsskriftartikler i henhold til APA (6th) nyeste endringer. Se også tabell 1 i Appendiks for en fullstendig oversikt over begrepsavklaringer.

I arbeidet med denne oppgaven vil vi rette en spesiell takk til vår veileder Anita Lill Hansen for gode råd og tilbakemeldinger. Videre vil vi også takke Kjersti Aksnes Hopland for god hjelp til litteratursøk. En stor takk rettes også til våre nærmeste for støtte og tålmodighet.

Bergen, 14.05.17

Vlora Ajvazi og Viktoria Sviggum

Abstract

It is argued that shame is a universal moral emotion, which is important for the guidance of human behavior. This by directing the individual towards law-abiding decisions that prevent participation in criminal behavior within a society. Despite these kind of beliefs, antisocial acts are widespread in the world. Furthermore, antisocial populations can be very heterogeneous. This paper will therefore focus on what kind of empirical literature exists on feelings of shame regarding prison inmates. Our literature review presents mixed findings. The result showed an association between shame and issues related to anger. Furthermore, it seems like thought-focus do not have an effect on shame. Risky behavior such as alcohol abuse and addiction was associated with shame. Various types of offences showed differences in levels of shame. Individuals who had committed sexual offences showed higher levels of shame than individuals who had committed violent and nonviolent offences. On the other contrary of previous assumptions about shame it might seem like guilt, another moral emotion, is a better predictor and perhaps a protective factor for subsequent antisocial behavior. Limitations and implications for clinical application and future research will also be discussed.

Keywords: shame, inmates, prison, antisocial behavior, crime

Sammendrag

Skam argumenteres å være en universell moralsk emosjon som er viktig for rettleidelse av et individs atferd. Dette i form av å veilede individet til å ta lovlydige valg som hindrer utførelsen av kriminelle handlinger i et samfunn. Til tross for dette er antisosiale handlinger utbredt på verdensbasis. Videre kan antisosiale populasjoner være svært heterogene. I oppgaven fokuseres det derfor på hva slags forskningslitteratur som eksisterer på skamfølelsen hos fengselsinnsatte. Vår litteraturgjennomgang viser til blandede funn. Resultatene peker i retning på at det er en assosiasjon mellom skam og vansker relatert til sinne. Videre virker det som at tankefokus ikke har en effekt på skamfølelse. Risikofylt atferd slik som alkoholmisbruk og avhengighet var assosiert med skam. Hva slags type forbrytelse individet hadde begått viste også forskjeller i nivå av skam. Individer som har begått seksualforbrytelser rapporterte høyere nivå av skam enn individer som har begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser. I motsetning til tidligere antagelser om skam kan det virke som at skyld, en annen moralsk emosjon, er en bedre prediktor og muligens en beskyttende faktor for senere antisosial atferd. Begrensninger og implikasjoner for klinisk virksomhet samt videre forskning vil også bli diskutert.

Nøkkelord: skam, innsatt, fengsel, antisosial atferd, kriminalitet

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Hva er moralske emosjoner?	1
Hva er skam?	3
Hva er antisosial atferd?	5
Utvikling gjennom et biopsykososialt rammeverk	6
Tilnærming til kriminalitet	11
Presentasjon av problemstilling	13
Metode	13
Utvelgelse og anvendelse av databaser	13
Avgrensninger gjort i forkant av det systematiske søket	14
Fremgangsmåte for endelig systematisk søkestrategi	15
Resultat av systematisk søkestrategi	16
Endelige inklusjons- og eksklusjonskriterier	17
Supplerende søk	18
Resultater	19
Studier som ser på skam hos fengselsinnsatte	19
Tabell 2	30
Diskusjon	32
Skam i relasjon til sinne	32
Skam i relasjon til helsemessig risikofylt atferd	35
Skam i relasjon til ulike type forbrytelser	38
Skam i relasjon til kognisjon	39
Implikasjoner	40
Fokus på skamfølelsen	41
Fokus på mestringsstrategier	41
Fokus på kognisjon	42
Begrensninger	43
Evaluerer av oppgavens metode	43
Begrensninger ved datagrunnlaget	44
Forslag til videre forskning	47
Faktorer knyttet til skam	47
Klinisk behandling	48
Struktur og betingelser i samfunnet	49

Nye hypoteser	49
Konklusjon	51
Referanseliste	52
Appendiks	64
Tabell 1	64
Figur 1	65

Innledning

Skam og skyld argumenteres for å være to universelle moralske emosjoner. Disse blir vurdert til å spille en viktig rolle for individer i de fleste samfunn, både i form av sosialisering og i veiledning av rett og gal atferd (Abell & Gecas, 1997, s. 99-100). Til tross for dette forekommer kriminalitet og atferd som avviker fra moralske normer, hvor det blant annet ble anmeldt 336 500 lovbrudd i Norge i 2016 (“Statistisk sentralbyrå: Fengslinger 2014” [SSB], 2016). Videre viser rapporter fra 2015 at omtrent 9300 mennesker blir årlig satt inn i fengsel (“Kriminalomsorgen: Straff i fengsel”, 2017). Det er stor variasjon i hvilken type kriminalitet som begås, hvorvidt denne atferden blir oppdaget og registrert av offentlige kontrollorganer samt på hvilken måte slik atferd straffes. Hensikten med denne oppgaven er å se nærmere på forskningslitteratur som har fokusert på skam i forhold til individer som har begått lovovertrædelser og mottatt en sanksjon i form av fengselsstraff. Mer kunnskap om denne gruppen vil være viktig for en økt forståelse av antisosial atferd generelt og vil kunne ha implikasjoner for forebygging av kriminalitet samt rehabilitering av fengselsinnsatte i form av behandling og tiltak. Dette vil videre kunne ha viktige implikasjoner for overgangen fra fengsel til reintegrering av individet som et fremtidig lovlydig samfunnsmedlem.

Hva er moralske emosjoner?

Handlinger som overskrider moralske atferdsregler kan fremprovosere spesifikke emosjoner, slik som skam og skyld. Disse emosjonene blir ofte omtalt som moralske emosjoner. Ut fra et sosialantropologisk perspektiv blir det beskrevet hvordan ulike samfunn benytter skam og skyld for å regulere i tråd med normer og regler (Mead, 1937, s. 458-516). Denne forståelsesrammen har også blitt benyttet innenfor psykologien, hvor disse emosjonene betraktes å ha viktige funksjoner i å veilede et individ til å ta valg som er rette eller gale

(Tangney & Dearing, 2002, s. 2). Innen kriminologien blir skam og skyld ofte ansett som ensbetydende begreper. Skam blir operasjonalisert som mengden skyld et individ føler (eller vil føle) dersom de skulle begå en gitt handling (Lewis, 1971, s. 427). Eksempelvis vil begge emosjonene være tilstede i respons til å ha gjort noe galt. Det tenkes at individet vil føle en viss mengde skyld, samtidig som det vil erfare en negativ evaluering av seg selv som uttrykkes ved skam (Harris, 2003, s. 469). Denne forståelsen skiller seg fra psykologien, hvor skam og eller skyld vil kunne oppstå som to distinkte emosjoner ved umoralsk handling. Disse tenkes videre å ha hver sin funksjon som opererer gjennom ulike kognitive og emosjonelle mekanismer (Lynch, Hill, Nagoshi, J. L. & Nagoshi, 2012, s. 438).

Skam og skyld har vært noe omdiskutert av ulike retninger innenfor psykologien. Freud hevdet, blant annet i sin psykoanalytiske teori, at skyldfølelse oppstår som en spenning mellom superego og ego (Freud, 1962, s. 70). Skam ble definert både som en smertefull emosjon utløst i sosiale situasjoner og som et forsvar mot intrapsykiske drifter i seg selv (Morrison, 1989, s. 28-29). I egopsykologien ble det argumentert for at svikt i individets egoideal ville kunne lede til følelser av skam (Morrison, 1989, s. 31). Senere hevdet kognitive teorier at alle emosjoner, inkludert skam, vil kunne oppstå gjennom en fortolkning av den generelle aktivering tilknyttet emosjoner (Schachter & Singer, 1962, s. 395-396). Gjennomgående synes skam og skyld å være knyttet til bevisste og selvevaluerende responser (Abell & Gecas, 1997, s. 99-103). Videre argumenterer Niedenthal, Tangney og Gavanski (1994, s. 593) i sin differensialteori at individet relaterer disse to moralske emosjonene til seg selv på to distinkte måter. Gjennom å ha et fokus på egen atferd og det en har gjort, vil skyld kunne forsterkes. Skyld vil dermed kunne oppstå grunnet atferd som er i konflikt med ens egen forståelse og forpliktelse til sosiale normer og forhold (Abell & Gecas, 1997, s. 99-103). Gjennom å ha et fokus på egen karakter, altså seg selv, vil skam kunne forsterkes (Niedenthal

et al., 1994, s. 593). Skam vil dermed kunne oppstå grunnet atferd som tenkes å avsløre en selv som “udugelig” og risikere at en ikke blir akseptert (Abell & Gecas, 1997, s. 99-103). Dermed synes skam å være knyttet til negative evalueringer rundt eget selv, mens skyld synes å være knyttet til negative evalueringer rundt egen atferd.

Hva er skam?

Skam som emosjon kan defineres på mange måter innenfor psykologien, avhengig av hvilken teori eller forståelse som ligger i bunn. Ut fra et evolusjonistisk perspektiv hevdes det at skam har gjennom seleksjonspress blitt en del av de grunnleggende emosjonene til mennesker (Elison, 2005, s. 9). Videre argumenteres det for at skam kan forårsakes av sosial smerte som kan komme av ulike sosiale trusler. Eksempelvis kan ens opplevelse av å bli negativt evaluert eller ekskludert av en gruppe utløse smerte i form av negative emosjonelle responser, slik som skam. På denne måten kan det argumenteres at skam regulerer individets atferd i forhold til gruppens (Elison, 2005, s. 9; Gilbert & McGuire, 1998, s. 99-125). Med bakgrunn i denne forståelsen har Tomkins (1962, s. 150-171) i sin teori beskrevet skam som én av ni grunnleggende emosjoner. Her tenkes det at hver emosjon kan forsterke hverandre positivt eller negativt, som viktig eller mindre viktig samt operere uavhengig av eller knytte seg til hverandre. Hver emosjon er i tillegg tilknyttet andre grunnleggende kroppslige behov, motorikk, kognitive funksjoner og biologiske mekanismer (Berg & Pallesen, 2014, s. 360). Kaufman (1989, s. 26-27) har videre påpekt at det i løpet av et individs utvikling vil være ulike kilder til følelser av skam, spesielt i interpersonlige settinger. Disse erfaringene kan igjen være med å forme individets personlighet og bidra til individuelle forskjeller i erfaringer av skam. Dermed kan det argumenteres for at skam bli betraktet som både en forbigående emosjonell tilstand og som et internalisert trekk ved individet.

Slik som ved andre emosjoner kan skam ha både en adaptiv og en maladaptiv funksjon for individet (Tracy & Robins, 2007, s. 268). Eksempelvis kan skam gjennom følelser av stolthet og selvfølelse være med å påvirke individers tanker, emosjoner og atferd på en positiv måte. Dette gjennom å motivere til utførelse av arbeidsoppgaver på en god måte eller lede til atferd som er en sosialt og moralsk passende (Tracy & Robins, 2007, s. 275). Skam kan i tillegg være beskyttende for individet ved at den hindrer at individer er for åpen og selvavslørende i kontakten med fremmede (Berg & Pallesen, 2014, s. 360). Alternativt kan skam ha en maladaptiv funksjon, hvor den kan assosieres med svært ubehagelige og overveldende følelser knyttet til eget selv. Individet kan føle seg avslørt som “udugelig” og “mislykket” samt ha et ønske om ”å skjule seg” eller “synke i jorden” (Niedenthal et al., 1994, s. 586).

Responser til skam kan knyttes opp mot en internaliserende eller eksternaliserende forsvarsstrategi (Gilbert, 1992, s. 130). Disse responsstilene kan sees i sammenheng med akutte stressresponser ved “fight or flight” som utløses ved en oppfattet eller reell trussel (Elison, Garofalo & Velotti, 2014, s. 450; Gilbert, 1992, s. 131). Ved en eksternaliserende (“fight”) stil forsøker individet å gjenopprette sin plass i det sosiale hierarkiet. Her vil individet ofte være dominerende og aggressiv, gjennom å blant annet legge ansvar over på andre samt uttrykke sinne og fiendtlighet (Gilbert & McGuire, 1998, s. 23). Ved en internaliserende (“flight”) responsstil tilegner individet seg en underdanig og unngående strategi. Her vil individet ofte klandre seg selv. En slik strategi motiverer individet til å gjenopprette sosiale relasjoner og forsoning med andre (Gilbert & McGuire, 1998, s. 25). Videre synes en vedvarende responsstil til skam å være assosiert med ulike fysiologiske, psykologiske og atferdsproblemer som er maladaptive for individet (Lynch et al., 2012, s. 437-438). Funn peker på at skam synes å ha en liknende rolle i utvalg med individer som har

begått forbrytelser som ved andre populasjoner (Tangney, Stuewig & Hafez, 2011, s. 715).

Dette bidrar til å avkrefte antakelsen om at antisosiale populasjoner mangler skamfølelse samt støtter opp om skam sin rolle på tvers av populasjoner. Likevel, kan det nevnes at skam synes generelt å være en tabubelagt følelse i vestlige samfunn (Kaufman, 1989, s. 46).

Hva er antisosial atferd?

Antisosial atferd knyttes til atferd som bryter med aksepterte normer og regler i et samfunn (Millie, 2008, s. 388-389). Dette inkluderer både eksplisitte regler nedskrevet i lovverk og implisitte allmenne moralske normer. Antisosial atferd kan bli sett i motsetning til prososial atferd som referer til atferd som er positiv, konstruktiv og hjelpende (Twenge, Baumeister, DeWall, Ciarocco & Bartels, 2007, s. 56). Videre assosieres antisosial atferd ofte med en antisosial personlighetsforstyrrelse. Til tross for dette kan et individ besitte antisosiale trekk uten å tilfredsstille de diagnostiske kriteriene for en slik diagnose (Hare, Hart & Harpur, 1991, s. 391-393). Dette gjør at individer som begår antisosiale handlinger er en heterogen gruppe, som vanskelig lar seg definere (Millie, 2008, s. 379-380).

Et individs atferd blir regulert innenfor bestemte grenser og områder for hva som er akseptert i et samfunn. Dette utøves av både formelle og uformelle institusjoner. Utøvelsen av både positive og negative sanksjoner blir sett som viktig for å vedlikeholde den sosiale kontrollen i et samfunn (Janowitz, 1975, s. 83-84). Så hvor utbredt er forbrytelser i Norge? Ifølge statistikk fra *Statistisk sentralbyrå* ("Fengslinger 2014", 2016) var det en økning i antall forbrytelser frem til år 2000, fulgt av en nedgang i antall forbrytelser påfølgende år. Det ser ut til at hovedandelen av individene som sitter i fengsel har begått lovbrudd knyttet til vold. Videre er det stor omslutning rundt vinningskriminalitet, narkotika- og trafikklovbrudd.

Det ser også ut til at 95% av de innsatte er menn, hvorav 70% er norske statsborgere.

Utvikling gjennom et biopsykososialt rammeverk

For å kunne si noe om moralske emosjoners rolle og betydning for antisosial atferd vil det være nødvendig å se nærmere på ulike faktorer relatert til et individs utvikling. En helt sentral del av dette er samspillet mellom faktorer som er relatert både til individets biologi og miljø. Det kan være viktig å påpeke at slike faktorer interagerer sammen på komplekse og sammensatte måter fra start, underveis og til slutten av et individs livsløp.

Det biologiske perspektiv. Ut fra et biologisk perspektiv kan genetikk bidra til å gi en predisponering og eller en sårbarhet hos et individ til å reagere, føle og tenke på visse måter gjennom blant annet temperament (DeLisi & Vaughn, 2013, s. 10-11), personlighetstrekk (Eysenck, 1990, s. 247) og eksekutive funksjoner (Friedman, Miyake, Young, DeFries, Corley & Hewitt, 2008, s. 216). Dette kan gjennom en kompleks interaksjon og samhandling med andre faktorer i miljøet kunne lede til avvikende og eller antisosiale handlinger.

Temperament tenkes å reflektere genetiske individuelle forskjeller i emosjonell reaktivitet og regulering (DeLisi & Vaughn, 2013, s. 10-11). Emosjonell reaktivitet gjenspeiler individuelle forskjeller i emosjonell uttrykkelse, eksempelvis en tilbøyelighet til å reagere med negativ affekt. Emosjonsregulering innebærer prosesser som modulerer emosjonelle erfaringer (Rubin, Coplan, Fox & Calkins, 1995, s. 49-50). Gjennom miljøet kan slike individuelle forskjeller i uttrykk og erfaring bli oppmuntret eller nedregulert. Dette kan blant annet påvirke barnets aktivitetsnivå, tilnærming og tilpasningsevne (Rothbart, 2011, s. 205-223). Eksempelvis kan en manglende adekvat regulering av barnets negative emosjoner kunne lede til antisosial atferd (Rothbart, 2011, s. 205-223). Dermed vil både den genetiske

komponenten for temperament og måten miljøet er tilpasset barnets temperament være av betydning for hvorvidt atferdsproblemer og antisosial atferd kan oppstå (DeLisi & Vaughn, 2013, s. 11-12).

Utvikling av personlighet argumenteres å være basert på individuelle forskjeller i temperament samt barnets erfaringer med miljøet (Rothbart, 2007, s. 207). Personlighet kan forstås som stabile individuelle forskjeller og en gjennomsnittlig tendens til å handle, tenke og føle på visse måter på tvers av tid og situasjoner (Ashton, 2013, s. 27). Forskning peker på at genetiske forskjeller står for omtrent 40% av variasjonene i et individs personlighet, noe som også peker på at miljøet er av betydning (Eysenck, 1990, s. 247). Videre synes det unike eller udelte miljøet (eksempelvis skoleerfaringer og interaksjoner med spesifikke jevnaldrende) å være av betydning for variansen i et individs personlighet (Larsen & Buss, 2014, s. 175-176). Det finnes en rekke ulike taksonomier av personlighet, hvor blant annet Fem-faktor modellen har mottatt mye empirisk støtte og oppmerksomhet. Den består av fem hovedfaktorer; Ekstroversjon, Nevrotisisme, Medmenneskelighet, Planmessighet og Åpenhet (Matthews, Deary & Whiteman, 2009, s. 25). Det er blitt vist en assosiasjon mellom ulike type forbrytelser og lave skårer på medmenneskelighet og planmessighet (Miller & Lynam, 2001, s. 780). Funn på faktorene Nevrotisisme, Ekstroversjon og Åpenhet synes å være noe mer inkonsistente (Herzberg & Hoyer, 2009, s. 260). Dette gir støtte for en assosiasjon mellom skårer på visse personlighetsdimensjoner og antisosial atferd.

Eksekutive funksjoner inkluderer blant annet evne til informasjonsinnhenting, inhibering, regulering og annen målorientert atferd (Miyake, Friedman, Emerson, Witzki, Howerter & Wager, 2000, s. 50; Verdejo-Garcia & Bechara, 2010, abstrakt). Slike funksjoner utvikles særlig i løpet av ungdomsårene og knyttes opp mot prefrontale og temporale områder i hjernen. Det argumenteres videre for en assosiasjon mellom antisosial atferd og

dysfunksjoner i prefrontale hjerneområder samt en mindre moden utvikling av eksekutive funksjoner (Raine, 2002, s. 321). Det kan være viktig å påpeke at resultatet vil alltid være en kompleks interaksjon mellom miljø og biologi, også i forhold til eksekutive funksjoner og antisosial atferd (Raine, 2002, s. 322).

Det psykososiale perspektivet. Urie Bronfenbrenner (1979, s. 3-4) har utviklet en teori som tar utgangspunkt i individet og hvordan det interagerer med kontekstuelle miljøfaktorer på ulike nivåer. Bronfenbrenner argumenterer for et resiprøkt avhengighetsforhold mellom individet og de ulike nivåene mikro, meso, ekso og krono. Denne forståelsen gir et rammeverk for hvordan sentrale faktorer i individet, tidlige erfaringer i barndommen samt senere opplevelser og interagering med et samfunns kultur, normer og verdier kan på flere nivåer påvirke et individs utvikling av moralske emosjoner og eventuell antisosial atferd.

Det første miljøet individet interagerer med er på mikronivå. Det er teoretisert at den primære sosialiseringprosessen begynner i tidlig barndom og inkluderer nærmeste familie, slekt, venner og bekjente. Disse blir ansett å være sentrale i utviklingen av moralske emosjoner som skam og skyld (Grusec, 2011, s. 245). På dette nivået spiller tilknytningsrelasjonen en viktig rolle, hvor det blant annet har blitt vist at individer med noen former av usikker tilknytningsstil hadde en større tilbøyelighet til å erfare skam enn individer med sikker tilknytningsstil (Lopez, Gover, Leskela, Sauer, Schirmer & Wyssmann, 1997, s. 196). Videre er det blitt argumentert for at oppdragelse kan påvirke et individs tilbøyelighet til å erfare en emosjon. Det tenkes at en støttende oppdragelse hvor foreldrene fokuserer på individets atferd når det overskrider regler vil kunne føre til en økt tilbøyelighet for å erfare skyld, mens en streng inkonsistent oppdragelse med fokus på individet vil kunne føre til en økt tilbøyelighet for å erfare skam (Tangney & Dearing, 2002, s. 149-154). Tidlige

traumatiske opplevelser i barndommen kan også føre til en økt tilbøyelighet til å erfare skam senere i livet. Studier peker på en assosiasjon mellom menn som selv har vært utsatt for overgrep i tidlig barndom og som senere begår mishandling. Videre synes dette forholdet å være moderert av en økt tilbøyelighet til å erfare skam (Dutton, van Ginkel & Starzomski, 1995, s. 125-129). På denne måten kan erfaringer som induserer skamfølelser være bidragsytende i utviklingen av en responsstil som tilsvarer en økt tilbøyelighet til å erfare skam senere i livet. Dette tyder på at miljøets påvirkning på barnets erfaringer tidlig i utviklingsprosessen kan ha ringvirkninger senere i livet.

Mesonivået, som inkluderer omverdenen i større grad, er det neste nivået individet interagerer med. Gjennom kontakt med skolevesenet og jevnaldrende på ulike arenaer går individet gjennom en sekundær sosialiseringssprosess. Her bearbeides, justeres og eller tilpasses verdier og normer knyttet til individets tidligere erfaringer (Bronfenbrenner, 1979, s. 209-210). I interaksjon med en større del av samfunnet lærer individet å være mottakelig for beskjeder og forventninger fra andre, i tillegg til å måtte forholde seg til andre individer i et samfunn (Maddox & Prinz, 2003, s. 32). Det er foreslått at både den primære og sekundære sosialiseringssprossen kan bidra til en internalisering av sosiale og moralske normer, hvor individet vil kunne utvikle en moralsk fornemmelse av hva som er rett og galt. Dette involverer at individet opplever skam- og skyldfølelser dersom han eller hun begår ulovlige og umoralske handlinger. Etersom skamfølelser oppleves som smertefullt vil det kunne oppstå en aversiv assosiasjon som vil kunne hindre individet i å begå handlinger som fremkaller skam. I tillegg vil skyldfølelser kunne være med å hindre individet i å begå overskridende handlinger, da det forventes at individet opplever ansvar for egne handlinger og konsekvensene av disse (Berndsen & Manstead, 2007, s. 779).

Ved avvikende sosialisering vil individets internalisering av normer og moralske

verdier kunne påvirkes på lik måte som ved tilfredsstillende sosialisering, hvor individets moralske verdier og følelser påvirkes av gruppens avvikende holdninger og antakelser (Hirschi, 1969, s. 18-19; Sutherland, Cressey & Luckenbill, 1992, s. 244-276). Dette peker på at sosialiseringprosessen i et bestemt miljø kan spille en sentral rolle i utviklingen av moralske emosjoner. Nevropsykologiske variasjoner kan videre påvirke hvorvidt individet tilegner seg et vedvarende antisosialt handlingsmønster som kan strekke seg inn i voksen alder (Raine, 2002, s. 312). Som nevnt tidligere, kan slike variasjoner manifestere seg i blant annet kognisjon, temperament eller personlighet. Det er denne komplekse interaksjon mellom arv og miljø som skaper individuelle forskjeller.

På eksonivå blir individets utvikling indirekte påvirket av faktorer som eksisterer i et bestemt samfunn slik som media, politikere, rettsvesenet og andre interessegrupper. Dette nivået kan sees i sammenheng med den bredere konteksten som utgjør makronivået som involverer kultur og et samfunns felles forståelse av verdier, normer og ideologier. Med tiden vil et individ ha opplevd en eller flere hendelser som vil kunne settes inn i et kronologisk system. Slike livshendelser kan påvirke ett eller flere av de øvrige nivåene og kan på denne måten bidra til en eventuell utvikling av antisosiale handlingsmønstre. Det har blitt utviklet en rekke kriminologiske teorier som forsøker å forklare hvorfor noen begår forbrytelser som strider med reglene og normene i et samfunn. Disse argumenterer også for at et individs holdninger til å begå lovovertrедelser blir filtrert og evaluert gjennom hans eller hennes moralske verdier og emosjoner, noe som videre påvirke sannsynligheten for å begå kriminelle handlinger (Wikstrøm & Sampson, 2006, s. 74-75). Individets utløsende skamfølelser er antatt å fungere som en inhiberende emosjon for å hindre sosialt uønsket umoralsk atferd samt være bidragsytende til utviklingen av altruistisk, prososial atferd. I tillegg til individets moralske emosjoner er det argumentert for at et individs bånd og tilhørighet til en gruppe kan

være avgjørende for hvorvidt individet er lovlydig eller begår forbrytelser. Hirschis sosial kontrollteori (1969, s. 16-34) argumenterer for fire “bånd” som kan forhindre og eller påvirke motivasjonen samt sannsynligheten for å engasjere seg i lovbrøtende atferd. Disse fire båndene inkluderer tilknytning, forpliktelse, overbevisninger og interaksjoner med andre samt deltakelse i aktiviteter og sentrale verdier. Dersom noen av disse båndene er svake vil individet i mindre grad la seg påvirke av gruppen, men belage seg mer på egne regler og interesser for hva er styrende for atferd. Samlet peker disse teoriene på et komplekst samspill mellom flere aspekter hos individet og betingelser i miljøet på flere nivåer for å kunne forklare utviklingen av moralske emosjoner og eventuell antisosial atferd.

Tilnærming til kriminalitet

Braithwaite (1989, s. 12-15) sin reintegrative teori om skam (RST) har hatt stor betydning for hva slags tiltak som iverksettes som en respons til og mot kriminalitet i noen samfunn. Teorien skiller mellom reintegrativ skamliggjøring og disintegrativ eller stigmatiserende skamliggjøring. Forskjellen på disse formene for skamliggjøring er hvorvidt det fokuseres på atferden til individet eller på selve individet som har begått den kriminelle handlingen. Ved reintegrativ skamliggjøring blir individet respektert og akseptert samt får en sjans til å bøte for sin lovbrøtende handling. Dette tenkes vil videre styrke individets moralske holdninger og verdier gjennom at de som individ blir invitert tilbake til samfunnet, uten den ønskede atferden. Dette synet er foreslått å være forenlig med konseptualiseringer som gjenspeiler “skyld” i den psykologiske litteraturen. Ved disintegrativ eller stigmatiserende skamliggjøring blir ikke individet tilgitt, men stigmatisert, isolert og ydmyket. Her blir individet ekskludert fra samfunnet og benevnt som et “avvik”. Dette tenkes

å være bidragsytende til at noen individer fortsetter med sin normbrytende atferd gjennom å søke tilhørighet hos individer med lik merkelapp, særlig når andre legitime muligheter kan være blokkert for. Dette synet er foreslått å være konsistent med konseptualiseringer som gjenspeiler “skam” i den psykologiske litteraturen.

I tråd med RST fokuserer gjenopprettende tiltak (restorative justice) på rehabilitering av den innsatte, mens skamliggjørende og stigmatiserende tiltak (retributive justice) fokuserer på å straffe den innsatte (Braithwaite, 1989, s. 1-15). Det diskuteres hva som er en god løsning for å redusere kriminalitet i et samfunn, hvor det har blitt hevdet at fengselsstraff ikke nødvendigvis gjør noe med faktorene som kan skape antisosial atferd (Cullen, Jonson & Nagin, 2011, s. 50-51). Forskning viser videre at gjentakende kriminalitet synes å være assosiert med høyere nivåer av disintegrativ eller stigmatiserende skam (Ray, Dollar & Thames, 2011, s. 50). Det er også blitt vist en negativ assosiasjon mellom god moralsk atferd og skam, hvor atferdsvariabler knyttet til klandring av offeret, unngåelse, fiendtlighet, sinne og aggresjon synes å være assosiert med skam (Tangney, Stuewig, Mashek, et al., 2011, s. 710-711). Tiltak nært tilknyttet en reintegrativ skamtilnærming synes å kunne redusere sannsynligheten for gjentakende kriminell atferd samt forbedre livskvaliteten hos individet som har begått en forbrytelse (Braithwaite, 1989, s. 12-15).

I Norge er fengselsstraff den strengeste formen for straff og begrunnes med at den skal fungere beskyttende og preventivt både i forhold til individet og allmennheten. Det vektlegges at straffen skal være bygd på verdier om normalitet, rettferdighet og humanitet. Dette vil da si at det er selve frihetsberøvelsen som skal fungere som straffende for individets ulovlige handling. For at straff skal opprettholde sin funksjon som preventivt, tilrettelegges det for rehabilitering i fengsler slik at individet har muligheten til å reintegreres som et lovlydig bidragsytende samfunnsmedlem (“Kriminalomsorgen: Straff i fengsel”, 2017). På mange

måter kan det sies at det i Norge er den ulovlige handlingen som blir straffet og ikke selve individet, noe som synes å være i tråd med RST sin forståelse av reintegrativ skam. I andre land slik som i USA blir det benyttet mer straffende tiltak rettet mot individet, inkludert dødsstraff (Whitman, 2003, s. 3-5), noe som synes å være i tråd med RST sin forståelse av skamliggjørende eller stigmatiserende skam.

Presentasjon av problemstilling

Innenfor psykologien har det i de senere årene vært en økning i interessen og fokuset på emosjoners rolle og innvirkning på individers atferd. Skam som emosjon har mottatt mye empirisk oppmerksomhet. Ut fra tidligere nevnte teorier på moralske emosjoner vil det kunne tenkes at umoralske handlinger knyttet til forbrytelser samt en ekskludering fra samfunnet vil kunne resultere i skamfølelser hos individet. Antisosiale populasjoner, slik som fengselsinnsatte, kan være viktig å undersøke nærmere da de utgjør en spesifikk populasjon som det kan tenkes vil kunne avvike fra normalbefolkningen på flere faktorer enn bare ved deres lovbrytende atferd. Denne oppgaven belager seg på en systematisk litteraturgjennomgang for å finne, vurdere og oppsummere studier som har undersøkt liknende tema og fenomen for å kunne besvare problemstilling “Hva vet vi om skamfølelsen hos fengselsinnsatte?”.

Metode

Utvelgelse og anvendelse av databaser

Litteraturgjennomgangen ble utført ved et systematisk litteratursøk. Blant eksisterende databaser ble PsycINFO, Web of Science (WoS) og Medline benyttet. PsycINFO er den

største innehaveren av psykologiske artikler. Den er produsert av American Psychological Association (APA) og levert av Ovid (“Universitetet i Bergen”, 2017). WoS er en overordnet database som inkluderer artikler fra ulike fagfelt innenfor naturvitenskap og samfunnsvitenskap. Den blir produsert av Institute of Scientific Information i USA og levert av Thomson Reuters (“Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenester”, 2015). Medline er en verdens største medisinske og helsefaglige database. Den er produsert av National Library of Medicine (NLM) i USA og levert av Ovid (“Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenester”, 2015). Søkene i PsycINFO og WoS ble utført i perioden 21.01.17 til 23.01.17. I Medline ble søket startet og avsluttet 23.01.17 klokken 17.30, noe som utgjør sluttdato og tidspunkt for våre søk.

Avgrensninger gjort i forkant av det systematiske søket

Før det endelige systematiske søket ble utført i de utvalgte databasene, startet vi med å operasjonalisere de sentrale hovedbegrepene i vår problemstilling. Det ble utført et usystematisk litteratursøk for å få inspirasjon til og innsikt i hva slags begreper og fagterminologi som brukes om vårt tema. Etersom antisosial atferd er et bredt og globalt fenomen som omfavner en heterogen populasjon, valgte vi derfor å avgrense begrepet *antisosial atferd* til å gjelde fengselsinnsatte. På bakgrunn av dette gjenspeiler søkeordene for antisosial atferd handlinger som har vært av en slik alvorlighetsgrad at individet har fått en dom som har resultert i en fengselsstraff. Synonymer med antisosial atferd, slik som problematferd og ulydighet ble ekskludert da de i det usystematiske søket fanget opp artikler som omhandlet antisosiale handlinger av mildere grad. Slike synonymer knyttes i tillegg ofte til diagnostiske problemstillinger som kan forekomme hos barn og unge, slik som opposisjonell atferdsforstyrrelse og ADHD. Det var ikke ønskelig å inkludere dette, da denne

tematikken faller utenfor vår problemstilling. Begrepet *skamfølelse* ble operasjonalisert til å omhandle erfaringer av emosjonen skam samt synonymer som omhandler moralske-, selvbevisste- og sosiale- emosjoner. Vi valgte å ekskludere begrepet *moral* som et selvstendig begrep, da dette ga et stort antall treff på irrelevante artikler i forhold til det vi ønsket å se nærmere på.

Fremgangsmåte for endelig systematisk søkestrategi

Før utarbeidelse av den endelige søkestrategien ble flere systematiske litteratursøk utført med ulike kombinasjoner av ulike søkeord for å se hvilke som inkluderte flest mulig relevante treff. Dette førte til en endelig søkestrategi som inneholdt to hovedbegrep med påfølgende synonymer. For hovedbegrepet skam ble følgende søkeord benyttet: *shame**, “*social emotion**”, “*social feeling**”, “*self-conscious**”, “*selfconscious**”, “*self-evaluat**”, “*selfevalu**”. Nærhetsoperatører ble også benyttet blant søkeordene. I PsycINFO og Medline ble *moral* ADJ3 emotion** og *moral* ADJ3 feeling** benyttet som nærhetsoperatører. I WoS ble *moral NEAR/2 emotion** og *moral* NEAR/2 feeling** benyttet som nærhetsoperatører. For hovedbegrepet antisosial atferd ble disse søkeordene benyttet: “*antisocial behav**”, “*anti-social behav**”, *jail**, *crim**, *imprison**, *prison**, *deliquen**, *incarcerat**, *law**, *offend**, *illegal**, *legal**, *felon**, *recidivism*. Denne søkestrategien ble benyttet i alle databasene for å unngå systematiske biaser i utvelgelsen av søkeresultatene.

Emneknagger (“Subject Headings”, SH) ble brukt i PsycINFO og Medline, men ikke i WoS da dette ikke tilbys som en tilleggsfunksjon i denne databasen. I PsycINFO ble “*Antisocial behavior**”, “*criminal behavior**”, “*recidivism**” og “*crime**” benyttet som individuelle SH. Disse ble videre kombinert med de andre søkeordene under antisosial atferd.

Videre ble “Shame” brukt som SH og kombinert med de synonyme søkeordene for skam. “Shame” ble brukt som SH i Medline og kombinert med de påfølgende søkeordene for skam. I Medline fantes det ingen SH for antisosial atferd, men det ble benyttet som et nøkkelord (“keyword”) i kombinasjon med de andre søkeordene for antisosial atferd. Resultatene fra disse søkene ble begrenset til å vise tittel, abstrakt, og nøkkelord. Dette ble gjort med bakgrunn i at det var mange irrelevante artikler i resultatlisten som ikke inkluderte kombinasjoner av de utvalgte søkeordene i søkestrategien da SH ble inkludert. I PsycINFO og Medline ble det i tillegg foretatt et søk uten SH.

I alle tre databasene ble alle søkene begrenset i henhold til språk. Dermed ble kun artikler som var publisert på engelsk eller skandinaviske språk (norsk, svensk og dansk) inkludert i trefflisten. Søkene ble også begrenset i forhold til dokumenttype. I WoS ble resultatene begrenset til dokumenttypen tidsskriftsartikler (“journal articles”). I PsycINFO ble artiklene begrenset til publiserte og ikke-publiserte artikler og tidsskriftartikler samt artikler som har gjennomgått fagfelle vurderinger og de som ikke har gjennomgått slik kvalitetssikring (“Journal”, “Peer-Reviewed Journal”, “Non-Peer-Reviewed Journal” samt “Peer-Review Status Unknown”). Medline tilbyr ikke slik filtrering i forhold til dokumenttype.

Resultat av systematisk søkestrategi

I PsycINFO resulterte søket som ble begrenset til tittel, abstrakt og nøkkelord i 813 artikler, som ble gjennomgått for videre utvelgelse. Deretter ble resultatene fra søket som inkluderte SH sammenlignet med det begrensede søket. Resultatet av denne sammenligningen viste differansen mellom disse søkeresultatene og gjenspeilte de artiklene vi eventuelt hadde gått glipp av ved å bare foreta et begrenset søk. Søkeresultatet fra denne differansen var 937 artikler, inkludert begrensninger på språk og dokumenttype. Resulterende artikler fra både det

begrensede søket og differansen mellom søkene ble gjennomgått. Etter dublettkontroll i EndNote ble det valgt ut totalt 288 artikler fra PsycINFO. I Medline resulterte søket som ble begrenset til tittel, abstrakt og nøkkelord i 511 artikler. Disse ble gjennomgått for videre utvelgelse. Differansen mellom dette begrensende søket og søket med SH resulterte i 217 artikler etter at det ble gjort begrensninger på språk. Disse ble deretter gjennomgått. Etter dublettkontroll i EndNote, ble det valgt ut totalt 111 artikler fra Medline. I WoS resulterte det systematiske søket i 1273 artikler. Etter at begrensninger på språk og dokumenttype ble anvendt, resulterte treffet i 968 artikler. Etter det første grove utvalget, ble totalt 209 artikler valgt ut i WoS.

Da de endelige resultatene med artikler fra hver database ble slått sammen og etter utført dublettkontroll, resulterte dette i 415 artikler totalt. Videre inndeling førte til at 218 artikler ble fordelt i en gruppe med empiriske studier (inkludert kvantitative og kvalitative studier) og 173 i en gruppe med alt annet relevant teori. De resterende 25 artiklene ble utelatt, da det ikke eksisterte tilgjengelig fulltekst på disse artiklene.

Endelige inklusjons- og eksklusjonskriterier

Detaljerte inklusjons- og eksklusjonskriterier ble deretter utarbeidet for videre utvelgelse av artikler som inkluderte empiriske kvantitative studier. Inklusjonskriteriene krevde at artiklene skulle inkludere utvalg basert på deltakere over 18 år, at deltakerne hadde blitt dømt og fengslet for en lovbrystende atferd samt at artikkelens problemstilling undersøkte skam hos denne populasjonen. Alle artikler som var gjort på normalbefolkning, personer under 18 år, artikler som var spesifikt rettet mot en klinisk populasjon og forbrytere uten fengselsstraff ble ekskludert. Dette resulterte i at 45 artikler ble ekskludert og resterende 19 artikler ble grundigere gjennomgått. Deretter ble 12 artikler ekskludert på bakgrunn av

anvendt metode (longitudinelle studier), fokus og eller problemstilling (rettet mot samfunnsbetingelser i relasjon til forbrytelser) samt effektundersøkelser av behandlingsprogram (rettet mot rehabilitering av fengselsinnsatte). Etter denne utvelgelsen fikk vi et sluttresultat på syv artikler fra det systematiske søket.

Supplerende søk

Med bakgrunn i at vi ønsket å se om det var noen artikler som hadde blitt feilaktig utelukket eller ikke blitt fanget opp ved det systematiske søket ble to usystematiske supplerende søk gjennomført i Google, Google Scholar og Oria. Sistnevnte er Universitetet i Bergens standardiserte database og blir levert av BIBSYS, basert på ExLibris Primo ("Oria", 2017). Google og Google Scholar er generelle og selvstendige søkemotorer som er tilknyttet ulike fagfelt og store vitenskapelige forlag ("Universitetet i Stavanger", 2013).

Det første søket ble gjennomført den 27.01.17 i Google Scholar og Google. Her ble søkeordene "shame" og "antisocial behavior" anvendt. Dette søket ble avsluttet klokken 13.30 samme dag. Etter det systematiske søket var avsluttet og gjennomarbeidet ble et nytt søk gjennomført den 14.02.17. Dette inkluderte Google Scholar, Google og Oria. Søkeordene som ble brukt var "sham*" og "prison*", "inmat*", og "incarcerat*". Søket ble avsluttet 15.02.17 klokken 13.57. Det ble i tillegg utført et supplerende søk i referanselister hos relevante artikler 14.02.17. Dette søket ble avsluttet 15.02.17 klokken 12.30. Totalt ble kun én artikkel inkludert etter seleksjon basert på våre endelige inklusjonskriterier. Vårt datagrunnlag i denne litteraturgjennomgangen endte dermed på totalt åtte relevante artikler (se Figur 1 i Appendiks).

Resultater

Felles for våre åtte artikler er at de undersøker skamfølelsen hos fengselsinnsatte gjennom en eller flere empirisk kvantitative metoder. Det er også flere ulikheter på tvers av studiene som vil bli adressert senere i oppgaven. Generelt velger enkelte av disse studiene å se nærmere på den direkte effekten av skam, mens andre studier inkluderer også tredjevariabler for å undersøke nærmere hvorvidt disse har en medierende eller modererende effekt på skam hos fengselsinnsatte. Nedenfor blir studiene som utgjør vårt datagrunnlag presentert i en tilfeldig rekkefølge.

Studier som ser på skam hos fengselsinnsatte

Xuereb, Ireland og Davies (2009)

Tittel: “Development and preliminary assessment of a measure of shame, guilt, and denial of offenders.”

Hensikt: Det ble utført to studier. I studie 1 var hensikten å utarbeide et måleinstrument med en felles operasjonalisering av skam, skyld og fornektelse i relasjon til individer som har begått forbrytelser. I studie 2 ønsket de å undersøke validitet og implikasjoner av måleinstrumentet knyttet til individer som har begått seksuelle, voldelige og generelle forbrytelser.

Hypotese:

Studie 1: Konseptualiseringer av skam, skyld og fornektelse som finnes i tidligere litteratur vil bli bekreftet.

Studie 2: 1) Individer som har begått seksualforbrytelser vil skåre høyere på skam, skyld og fornektelse enn individer som har begått voldelige og generelle forbrytelser. 2) Deltakere som er enige i siktelsen deres vil skåre lavere på fornektelse samt skåre høyere på mål av skam og

skyld.

Metode:

Studie 1: Måleinstrumentet ble utarbeidet basert på “The Delphi-consultation approach”.

Denne tilnærmingen ble brukt for å identifisere karakteristikk av skam, skyld og fornektelse hos individer som har begått forbrytelser. Gjennom tre runder ble temaer og punkter diskutert samt vurdert av et utvalg bestående av 39 fagekspertter med erfaring innenfor gjeldende tema.

Studie 2: Utvalget bestod av 339 mannlige fengselsinnsatte ved et medium-sikkerhetsfengsel i England. Deltakerne ble gruppert i tre grupper bestående av individer som har begått seksuelle, voldelige og generelle forbrytelser. Gjennomsnittsalderen for utvalget var 37,9 år. Deltakerne besvarte måleinstrumentet som ble utviklet i studie 1. Dette inkluderte seks deler som representerte ulike komponenter av skyld, skam og fornektelse.

Resultat:

Studie 1: Resultatene støttet ikke tidligere teoretiske distinksjoner mellom skyld, skam og fornektelse. Det ble funnet støtte for validiteten av måleinstrumentet som ble utviklet med Delphi, hvor negativt psykologisk stress og ansvar så konsistent ut til å reflektere konseptualiseringer av skam og skyld på tvers av type forbrytelser.

Studie 2: Resultatene viste at individer som har begått en seksualforbrytelse skåret signifikant høyere på komponenter knyttet til negativt psykologisk stress, noe som delvis støtter hypotese 1. Videre funn viste at dersom individene betraktet siktelsen deres som rett, klandret de seg selv mer over lengre tid, tok mer ansvar og var mindre sannsynlig å forenkle skadeomfanget som ble forårsaket av den lovbrøtende handlingen. Dette ble knyttet til signifikante lave nivåer av fornektelse, noe som gir støtte til hypotese 2.

Konklusjon: Måleinstrumentets konseptualiseringer av skam og skyld ble validert.

Det synes videre å være en forskjell i nivåer av skam og skyld hos individer avhengig av type

forbrytelse. Individuer som har begått seksualforbrytelser hadde signifikant høyere nivå av skam enn individer som har begått voldelige eller generelle forbrytelser.

Owen og Fox (2011)

Tittel: “Experiences of shame and empathy in violent and non-violent young offenders.”

Hensikt: Hensikten med studien var å undersøke relasjonen mellom skam og empati samt hvorvidt det er forskjeller i erfarte nivåer av skam og empati hos individer som har begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser.

Hypotese: 1) Det vil være forskjeller i nivåer av skam hos individer som har begått voldelige forbrytelser og ikke-voldelige forbrytelser. 2) Det vil være forskjeller i nivåer av empati hos individer som har begått voldelige forbrytelser og ikke-voldelige forbrytelser. 3) Nivåer av skam vil korrelere negativt med nivåer av empati.

Metode: Utvalget bestod av 40 individer med voldelige forbrytelser (VO) og 40 individer med ikke-voldelige forbrytelser (NVO) med en nåværende fengselsdom. Deltakerne i utvalget var menn i alderen 18-21 år. “The quick test” (QT) ble brukt for å måle verbal-perseptuell intelligens. Deltakerne måtte ha IQ tilsvarende 75 for å kunne delta i studien, hvor gjennomsnitt IQ for utvalget var 86,78. Videre ble “The experiences of shame scale” (ESS) benyttet for å måle generell skam som inkluderer karakteristisk, atferdsmessig og kroppslig skam. For å måle empati ble “The empathy quotient” (EQ) benyttet. Alle spørreskjemaene ble lest opp for deltakerne.

Resultat: Det ble ikke funnet støtte for hypotese 1, da resultatene viste ingen signifikante forskjeller mellom VO-gruppen og NVO-gruppen i erfarte nivåer av skam. NVO-gruppen hadde signifikant høyere empati-skårer sammenlignet med VO-gruppen, noe som støtter hypotese 2. Det ble ikke funnet støtte til hypotese 3, da det ikke ble

funnet en signifikant korrelasjon mellom nivåer av skam og nivåer av empati.

Konklusjon: Det ble funnet en forskjell i hvordan individene i utvalget erfarte skam og empati. En signifikant forskjell ble funnet i erfarte nivåer av empati, men ikke skam, mellom individer som har begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser.

Stuewig, Tangney, Mashek, Forkner og Dearing (2009)

Tittel: “The Moral Emotions, Alcohol Dependence, and HIV Risk Behavior in an Incarcerated Sample.”

Hensikt: Hensikten med studien var å undersøke relasjonen mellom skam, skyld samt risikofylt atferd hos fengselsinnsatte.

Hypotese: 1) En økt tilbøyelighet til å erfare skam vil være positivt relatert til risikofylt seksuell atferd og bruk av nåler i forbindelse med rusatferd, mens en økt tilbøyelighet til å erfare skyld vil være negativt relatert til slik risikofylt atferd. 2) Forhøyet symptomer på alkoholavhengighet vil predikere mer risikofylt smitte-atferd relatert til HIV. 3) Deltakere som skårer høyt på symptomer av alkoholavhengighet og en økt tilbøyelighet til å erfare skam vil ha mer risikofylt smitte-atferd relatert til HIV, i motsetning til de med en økt tilbøyelighet til å erfare skyld som vil ha redusert forekomst av slik risikofylt atferd.

Metode: Dataene er innhentet fra en mer omfattende longitudinell studie som omhandlet moralske emosjoner, rusmisbruk og gjentakende kriminell atferd i perioden 2002-2004. Utvalget i denne studien består av 368 mannlige fengselsinnsatte som gjennomgikk en rettssak. Gjennomsnittsalderen for utvalget var 31,2 år. “Texas Christian University (TCU) HIV/AIDS Risk Assessment Form” benyttet for å måle risikofylt atferd knyttet til HIV. For å måle nivåer av skam og skyld ble “Test of Self-Conscious Affect for Socially Deviant Populations” (TOSCA-SD) benyttet.

Resultater: Det var blandede resultater for hypotese 1, hvor det ble ikke funnet støtte

for skam eller skyld relatert til risikofylt bruk av nåler eller injisering av rus. Videre var skyld negativt signifikant relatert til risikofylt seksuell atferd. Skam viste ingen eller negativ signifikant relasjon til risikofylt seksuell atferd, inkludert antall seksualpartnere. Videre ble det funnet støtte for hypotese 2 hvor symptomer på alkoholavhengighet hadde en positiv signifikant relasjon til risikofylt smitte-atferd relatert til HIV, særlig ved risikofylt bruk av nål. Det var blandede resultater for hypotese 3. Kun dersom individet hadde lave symptomer på alkoholavhengighet, så skam ut til å ha en inhiberende funksjon i relasjon til risikofylt seksuell atferd. Skyld viste en negativ signifikant relasjon til risikofylt seksuell atferd, både ved lav og høy skåre på alkoholavhengighet.

Konklusjon: Funnene pekte på signifikante forskjeller mellom skyld og skam i relasjon til risikofylt atferd hos fengselsinnsatte. Disse forskjellene kunne relateres til både ulike typer av risikofylt smitte-atferd relatert til HIV og til karakteristikk ved alkoholavhengighet.

Mandel og Dhami (2005)

Tittel: ““What I did” versus “what I might have done”: Effect of factual versus counterfactual thinking on blame, guilt, and shame in prisoners.”

Hensikt: Hensikten med studien var å undersøke om kontrafaktisk tenkning vil ha en større forsterkende effekt på skyld enn på skam samt om effekten vil bli mediert gjennom selvklandring.

Hypotese: 1) Deltakere i den kontrafaktisk-fokuserte gruppen vil føle seg mer klanderverdige enn deltakere i den faktisk-fokuserte gruppen. 2) Klandring vil ha en sterkere korrelasjon til skyld enn til skam. 3) Deltakere i den kontrafaktisk-fokuserte gruppen vil føle seg mer skyldige enn deltakere i den faktisk-fokuserte gruppen. Denne effekten av tankefokus vil være mediert av klandring samt vil ha en svakere eller ikke reliabel korrelasjon til skam. 4)

Skam, men ikke skyld, vil være direkte relatert til negativt psykologisk stress.

Metode: Utvalget bestod av 90 mannlige fengselsinnsatte i et medium-sikkerhetsfengsel i Storbritannia og Nord-Irland (UK). Gjennomsnittsalderen for utvalget var 35,11 år. Det ble benyttet et spørreskjema kalt “A study for sentenced prisoners” bestående av tre deler. Den første delen samlet inn demografisk informasjon. Den andre delen presenterte “The Custodial Adjustment Questionnaire” og målte nivåer av negativt psykologisk stress hos deltakerne. Den tredje delen inkluderte mål av klandring, skyld og skam. Her ble deltakernes tankefokus og innholdsfokus manipulert gjennom instruksjoner om å lese, tenke og fullføre visse setninger som varierte med den betingelsen de var i.

Resultat: Resultatene ga støtte til hypotese 1, hvor deltakerne tildelte signifikant mer skyld til seg selv i den kontrafaktiske betingelsen enn i den faktisk-fokuserte betingelsen. Hypotese 2 ble støttet av resultater som viste at skyld var positivt signifikant korrelert med klandring. Skam ble funnet å være positivt signifikant korrelert med negativt psykologisk stress og negativt korrelert med skyld. I henhold til hypotese 3 ble det funnet at effekten av tankefokus var signifikant større på skyld enn på skam samt ikke reliabelt tilknyttet skam. Effekten av innholdsfokus viste ikke en reliabel relasjon til skam eller skyld. Hypotese 4 ble støttet av resultatene som viste at skam, men ikke skyld, var positivt signifikant relatert til negativt psykologisk stress.

Konklusjon: Det ble funnet at kontrafaktisk tenkning har ulik påvirkning på skyld og skam, uavhengig av om innholdet av slike tanker er basert på atferdsmessige eller karaktermessige trekk. Dette tyder på at kontrafaktisk tenkning kan ha en forsterkende effekt på selvklandring, som igjen synes å ha en medierende rolle når det gjelder skyld, men ikke skam.

Dearing, Stuewig og Tangney (2005)

Tittel: “On the importance of distinguishing shame from guilt: Relations to problematic alcohol and drug use.”

Hensikt: Det ble utført tre studier med ulike utvalg. Hensikten med studiene var å undersøke nærmere relasjonene mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og skyld samt avhengighetsatferd.

Hypotese: På tvers av utvalg vil 1) en økt tilbøyelighet til å erfare skam være positivt korrelert med alkohol- og rusmiddelproblem, 2) en økt tilbøyelighet til å erfare skyld vil være negativt korrelert med alkohol-og rusmiddelproblem.

Metode:

Studie 1: Utvalget bestod av 235 studenter, hvor 75,3 % var kvinner. Gjennomsnittsalderen var 20,18 år. “The Alcohol Dependence (Scale B) and Drug Dependence Scale (Scale T) of Millon Clinical Multiaxial Inventory-II” ble brukt til å vurdere alkohol og rusmiddelproblemer. “Test of Self-Conscious Affect” (TOSCA) ble brukt til å måle en økt tilbøyelighet til å erfare skam og skyld.

Studie 2: Utvalget bestod av 249 studenter, hvor 81,9 % var kvinner. Gjennomsnittsalderen var 20,11 år. “The Alcohol Dependence (Scale B) and Drug Dependence Scale (Scale T) of Millon Clinical Multiaxial Inventory-III” ble brukt til å vurdere alkohol og rusmiddelproblemer. For å måle en økt tilbøyelighet til å erfare skam og skyld ble “Test of Self-Conscious Affect-version 2” (TOSCA-2) benyttet.

Studie 3: Utvalget bestod av 332 fengselsinnsatte, hvor 90 % var menn. Gjennomsnittsalderen var 31,4 år. Alkohol- og rusmiddelavhengighet ble vurdert gjennom “Simpson & Knights Texas Christian University Correctional: Residential Treatment Form, Initial Assessment” (TCU-CRTF). Tre substansavhengighet-skalaer utformet basert på DSM-

IV substansavhengighet-domener ble brukt for å vurdere avhengigheten til alkohol, marihuana og kokain det første året før fengsling. En tilleggsindeks ble utformet til å vurdere bruken av “polydrugs” (en kombinasjon av flere typer rusmidler). Skalaer fra “Personality Assessment Inventory” (PAI) ble også benyttet for å vurdere alkohol- og rusmiddelproblemer. En økt tilbøyelighet til å erfare skam og skyld ble målt gjennom “Test of Self-Conscious Affect-Socially Deviant Populations” (TOSCA-SD).

Resultat:

Studie 1: Resultatene viste at en økt tilbøyelighet til å erfare skam var signifikant positiv relatert til alkohol- og rusmiddelproblem, mens en økt tilbøyelighet til å erfare skyld var signifikant negativt relatert til alkohol- og rusmiddelproblem.

Studie 2: Resultatene viste at en økt tilbøyelighet til å erfare skam var positivt relatert til alkohol- og rusmisbruk, mens en økt tilbøyelighet til å erfare skyld var negativt relatert til alkohol- og rusmisbruk.

Studie 3: En økt tilbøyelighet til å erfare skam hos fengselsinnsatte var positivt relatert til alkohol- og rusmisbruk på alle mål, foruten om på hyppigheten av alkohol og marihuana. En økt tilbøyelighet til å erfare skyld viste en negativ relasjon til alkohol- og rusmiddelavhengighet, spesielt marihuana og bruk av “polydrugs”.

Konklusjon: Resultatene støttet hypotesene som ble stilt. På tvers av utvalgene med studenter og fengselsinnsatte ble det funnet en signifikant positiv relasjon mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og misbruk av alkohol og rusmidler. En omvendt signifikant relasjon ble funnet mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skyld og alkohol- og rusmisbruk, da særlig marihuana og “polydrugs”.

Shanahan, Jones og Thomas-Peter (2011)

Tittel: “Are you looking at me, or am I? Anger, aggression, shame and self-worth in

violent individuals.”

Hensikt: Hensikten med studien var å undersøke relasjonen mellom sinne, skam og selvfølelse hos individer som har utført voldelige handlinger.

Metode: Utvalget ble hentet fra en regional medium-sikkerhetsenhet (MSU) og et generelt fengsel. MSU er en enhet for innsatte med psykiske lidelser, hvor det blir igangsatt tiltak for vurdering, behandling og rehabilitering. Utvalget bestod av 44 menn, hvor 22 av disse var fra MSU og 22 deltakere ble rekruttert fra det generelle fengselet.

Gjennomsnittsalderen for MSU-deltakerne var 38,9 år og 35,3 år for fengselsinnsatte fra det generelle fengselet. “Short Questionnaire” ble benyttet for å innhente demografisk informasjon samt informasjon om hvorvidt deres voldelige forbrytelser var grunnet dysfunksjonelt sinne. “The shortened general attitude and beliefs Scale” (SGABS) ble brukt for å vurdere deltakernes irrasjonelle tenkning. “Anger Disorder Scale: Short” (ADS:S) ble brukt for å kartlegge klinisk dysfunksjonelt sinne. “State-trait anger expression Inventory: State anger subscale” (STAXI) ble benyttet for å måle nåværende nivåer av sinne (individets tilstand) samt innhente informasjon om uttrykk, erfaring og kontroll av sinne. “Internalised Shame Scale” (ISS) ble brukt for å måle skam og selvfølelse hos deltakerne.

Resultat: Resultatene viste ingen signifikante forskjeller mellom det generelle fengselsutvalget og MSU-deltakerne. Mål på sinne, inkludert nåværende tilstand, var positivt signifikant korrelert med skårer av skam. Deltakernes selvfølelse var lavere ved tilstedeværelse av sinne, hvor deltakere med høye nivåer av sinne viste signifikant høyere skårer på skam samt mer sannsynlig til å ha lavere skårer på selvfølelse.

Konklusjon: Disse funnene peker på rollen av lav selvfølelse og høye nivåer av skam i aktiveringen av sinne og vold. Videre synes dette å være konsistent på tvers av både fengselspopulasjoner med og uten psykiske vansker.

Wright, Gudjonsson og Young (2008)

Tittel: “An investigation of the relationship between anger and offence-related shame and guilt.”

Hensikt: Hensikten med studien var å undersøke relasjonen mellom skam, skyld og sinne i respons til kriminelle forbrytelser.

Hypotese: 1) Det er en positiv relasjon mellom erfaringer av skam relatert til en forbrytelse og vansker knyttet til sinne. 2) Det er en negativ relasjon mellom erfaringer av skyld relatert til en forbrytelse og vansker knyttet til sinne. 3) Det er en positiv relasjon mellom erfaringer av skyld relatert til en forbrytelse og evne til å kontrollere sinne.

Metode: Utvalget bestod av 60 mannlige fengselsinnsatte. Gjennomsnittsalderen for utvalget var 39,6 år. “The offence-related shame and guilt scale” (ORSGS) ble benyttet for å måle nåværende tilstandsnivåer av erfart skam og skyld relatert til en registrert forbrytelse. “The state-trait anger expression inventory-II” (STAXI-II) ble brukt for å vurdere trekket sinne. “Anger Expression Index” ble benyttet til å gi generelle mål på uttrykk av sinne.

Resultat: Hypotese 1 ble støttet, hvor det ble funnet at erfart skam relatert til en forbrytelse viste en signifikant positiv assosiasjon til sinne (på mål som inkluderte internaliserende og eksternaliserende uttrykk samt sinne som trekk). Videre ble hypotese 2 ikke støttet, hvor det ikke ble funnet en signifikant relasjon mellom skyld og vansker knyttet til sinne, selv om skyld viste en signifikant negativ relasjon til uttrykk av sinne. Hypotese 3 ble støttet, hvor det ble funnet at skyld var signifikant positivt korrelert med evne til å kontrollere sinne.

Konklusjon: Resultatene fra studien er i tråd med tidligere forskning som peker på at skam og skyld påvirker ulikt individets erfaring og håndtering av sinne. Skam relatert til en forbrytelse synes å være assosiert med høye nivåer av vansker knyttet til sinne, mens skyld

relatert til en forbrytelse synes å være assosiert med evne til å kontrollere sinne.

Farmer og Andrews (2009)

Tittel: “Shameless yet angry: shame and its relationship to anger in male young offenders and undergraduate controls.”

Hensikt: Hensikten med studien var å undersøke relasjonen mellom skam og sinne ved å kontrollere for depresjon og defensivitet hos individer som har begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser.

Hypotese: 1) Det er en forskjell i nivåer av skam og sinne mellom individer som har begått forbrytelser og studenter, etter at nivåer av depresjon og defensivitet er blitt kontrollert for. 2) Relasjonen mellom skam og sinne vil forsvinne eller reduseres, etter at den delte assosiasjonen til depresjon og defensivitet blir tatt i betraktning. 3) Relasjonen mellom skam og sinne kan redegjøre for den delte assosiasjonen til depresjon eller defensivitet.

Metode: Studien benyttet to utvalg. Det ene utvalget bestod av 56 menn som har begått forbrytelser og satt varetektsfengslet. Gjennomsnittsalderen for dette utvalget var 19,09 år. Kontrollgruppen bestod av 60 mannlige studenter. Gjennomsnittsalderen for dette utvalget var 19,25 år. Nivåer av skam ble målt ved bruk av “Experiences of Shame Scale” (ESS) som vurderer karakteristikk, atferdsmessig og kroppslig skam. Sinne ble målt av “The trait anger scale” (T-Anger) som er en del av “The state-trait anger expression inventory-II” (STAXI-II). Depresjon ble målt gjennom “The Depression Subscale” av “Hospital Anxiety and Depression Scale” (HADS-D). Defensivitet ble målt gjennom “Marlowe Crowne Social Desirability Scale-short version C” (MC-C).

Resultat: Som predikert i hypotese 1 ble det funnet signifikante forskjeller mellom utvalgene i nivåer på en økt tilbøyelighet til å erfare skam. Videre ble det for varetektsutvalget ikke funnet en assosiasjon mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og sinne, foruten

subskalaer knyttet til “skam knyttet til kroppen” og “sinnereaksjon til kritikk” som viste en signifikant relasjon. For kontrollgruppen ble det funnet en signifikant relasjon mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og sinne, særlig på subskalaen “sinnereaksjon til kritikk”. I henhold til hypotese 2 var kontrollgruppens skårer på skam signifikant relatert til depresjon og negativt relatert til defensivitet. For varetektsutvalget var ikke skårer på skam signifikant relatert til depresjon eller defensivitet. For hypotese 3 ble det funnet at relasjonen mellom skam og sinne ikke kunne forklares gjennom en delt assosiasjon til depresjon eller defensivitet.

Konklusjon: Funnene er i tråd med tidligere forskning som viser en relasjon mellom skam og sinne. På tvers av utvalgene ble det funnet en spesifikk relasjon mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og “sinnereaksjon til kritikk”. Dette tyder på at skam og sinne ikke bare er relatert på bakgrunn av en delt assosiasjon til variablene depresjon eller defensivitet samt at skam ikke er assosiert med alle former for sinne

Tabell 2

Oversikt over studiene

Studie	Hensikt	Utvalg	Metode	Resultat
Xuereb et al. (2009)	Studie 1: Utarbeidet et måleinstrument av skam, skyld og fornektelse knyttet til individer som har begått en forbrytelse(r). Studie 2: Undersøkte validiteten og implikasjoner av måleinstrumentet knyttet til individer som har begått seksuale-, voldelige- og generelle forbrytelser.	Studie 1: n = 39 eksperter Studie 2: n = 339 fengselsinnsatte	Studie 1: ”The Delphi-consultation approach” Studie 2: Måleinstrumentet utarbeidet i studie 1	Studie 1: Støttet måleinstrumentets validitet. Studie 2: Individer som har begått seksualforbrytelser hadde høyere nivå av skam enn individer som har begått voldelige eller generelle forbrytelser.
Owen og Fox (2011)	Undersøkte relasjonen mellom skam og empati hos individer som har begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser.	n = 80 fengselsinnsatte	QT, ESS, EQ	En signifikant forskjell ble funnet i erfarte nivåer av empati, men ikke skam, mellom individer som har begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser.

Stuewig et al. (2009)	Undersøkte relasjonen mellom skyld og skam samt risikofylt atferd hos fengselsinnsatte.	n = 368 fengselsinnsatte	TCU HIV/AIDS Risk Assessment Form, TCU-CRTF, TOSCA-SD	Skyld var negativt relatert med risikofylt seksuell atferd. Skam viste en mulig inhiberende funksjon i relasjon til risikofylt seksuell atferd, dersom individet har lave symptomer på alkoholavhengighet.
Mandel og Dhami (2005)	Undersøkte om kontrafaktisk tenkning vil ha en større forsterkende effekt på skyld enn på skam, samt effekten selvklandring.	n = 90 fengselsinnsatte	“A study for sentenced prisoners”	Kontrafaktisk tenkning har en forsterkende effekt på skyld gjennom selvklandring, men ikke på skam.
Dearing et al. (2005)	Undersøkte nærmere relasjonene mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og skyld i relasjon til avhengighetsatferd.	Studie 1: n = 235 studenter. Studie 2: n = 249 studenter Studie 3: n = 332 fengselsinnsatte.	Studie 1: The Alcohol Dependence (Scale B), Drug Dependence Scale (Scale T), TOSCA. Studie 2: - The Alcohol Dependence (Scale B), Drug Dependence Scale (Scale T), TOSCA-2 Studie 3: TCU-CRT, Polydrugs indeks, Alcohol Problems Scale”, “Drugs Problems Scale”, TOSCA-SD	På tvers av utvalgene med studenter og fengselsinnsatte ble det funnet en signifikant positiv relasjon mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og misbruk av alkohol og rusmidler. En omvendt signifikant relasjon ble funnet mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skyld og alkohol- og rusmisbruk, da særlig marihuana og “polydrugs”.
Shanahan et al. (2011)	Undersøkte forholdet mellom sinne, skam og selvfølelse hos individer som har utført voldelige handling(er).	n = 22 fengselsinnsatte n = 22 fengselsinnsatte m/ psykiatrisk lidelse	“Short Questionnaire”, SGABS, ADS:S, STAXI, ISS	Ingen signifikante forskjeller ble funnet mellom utvalgene. Sinne korrelerte positivt med skam. Selvfølelse korrelerte generelt negativt med sinne.
Wright, et al. (2008)	Undersøkte forholdet mellom skam, skyld og sinne i respons til reelle kriminelle forbrytelser.	n = 60 fengselsinnsatte	ORSGS, STAXI-II, “Anger Expression Index”	Skam, men ikke skyld, var positivt relatert til uttrykk av sinne. Skyld var positivt relatert med evne til å kontrollere sinne.
Farmer og Andrews (2009)	Undersøkte relasjonen mellom skam og sinne ved å kontrollere for depresjon og defensivitet hos voldelige og ikke-voldelige forbrytere	n = 56 individer i varetekt n = 60 studenter	ESS, T-Anger, STAXI-II, HADS-D, MC-C	På tvers av utvalgene ble det funnet en signifikant relasjon mellom skam og sinnereaksjon på kritikk.

Diskusjon

Samlet er resultatene våre noe blandede hvor det kan virke som at skam både erfares og påvirker emosjonelle, kognitive samt atferdsmessige aspekter ulikt hos fengselsinnsatte. Resultatene peker i retning på at det er en assosiasjon mellom skam og vansker relatert til sinne, særlig ved sinne som reaksjon til opplevd kritikk. Skyld synes derimot å ha en negativ relasjon til sinne. Kognitive prosesser som omhandler hvorvidt et individ har et faktisk eller kontrafaktisk tankefokus synes å ha en effekt på skyld, men ikke en reliabel effekt på skamfølelse. Videre synes det å være tankefokuset og ikke selve innholdet eller karakteren av tankene, som har denne forsterkende effekten. Skam synes videre å være relatert til risikofylt atferd slik som alkoholmisbruk og avhengighet. Når det gjaldt risikofylt seksuell atferd, viste ikke skam en reliabel relasjon til dette foruten en negativ relasjon til antall seksualpartnere. Skyld synes generelt å være negativt relatert til slik risikofylt atferd. Type forbrytelse ble vist til å være assosiert med ulike nivåer av skam. Individer som hadde begått forbrytelser av seksuell art rapporterte høyere nivå av skam sammenlignet med individer som hadde begått forbrytelser av en voldelig og eller ikke-voldelig art. Videre ble det vist en forskjell mellom individer som hadde begått voldelige- og ikke-voldelige forbrytelser, hvor sistnevnte ble funnet til å ha høyere nivåer av empati.

Skam i relasjon til sinne

Som tidligere nevnt, peker våre funn på en positiv assosiasjon mellom skam og sinne hos fengselsinnsatte. I Wright et al. (2008, s. 419-420) sin studie korrelerte skam positivt med vansker knyttet til sinne som respons til reelle kriminelle forbrytelser og hendelser. Dette inkluderte mål på trekket sinne i seg selv, uttrykk og kontroll av sinne. I Shanahan et al. (2010, s. 83-84) sin studie ble det også vist en positiv korrelasjon mellom skam og sinne på

tvers av to ulike utvalg som inkluderte både en klinisk og en ikke-klinisk fengselspopulasjon. Disse funnene støtter en konklusjon om at høye nivåer av skam er relatert til en rekke vansker knyttet til sinne hos fengselsinnsatte.

Denne assosiasjonen synes imidlertid å bli noe utfordret når skårer fra en fengselspopulasjon blir sammenlignet med skårer fra et utvalg i en normalpopulasjon. I Farmer og Andrews (2009, s. 54-58) sin studie ble det funnet en generell negativ relasjon mellom nivåer av skam og sinne i utvalget med individer som har begått forbrytelser, mens i utvalget med studenter ble det funnet en relasjon mellom skam og sinne. Disse relasjonene forble slik selv etter at variablene defensivitet og depresjon ble kontrollert for. Videre synes assosiasjonen mellom skam og sinne å ikke bare være knyttet til vansker med å uttrykke sinne, men skam synes også å være relatert til ulike former for sinne. På tvers av utvalgene var sinne som reaksjon til kritikk spesifikt relatert til skam, noe som kan tyde på at en sinnesrespons er mer sannsynlig dersom kritikk blir oppfattet som skamliggjørende. Skyld synes derimot å ha en negativ relasjon til sinne. I Wright et al. (2008, s. 419-420) sin studie ble skyld videre assosiert med bedre kontroll av sinne samt var ikke predikerende for vansker knyttet til sinne. Dette samsvarer med Shanahan et al. (2010, s. 83-84) sin studie hvor det også ble funnet en negativ korrelasjon mellom skyld og vansker knyttet til sinne. Disse funnene kan tyde på at skam er mer sannsynlig å være assosiert med ulike vansker knyttet til sinne, mens skyld ser ut til å være mer assosiert med kontroll over egne responser til sinne.

Sammenhengen mellom skam, sinne og aggresjon. Sinne synes videre å være assosiert med aggressiv atferd (Hortensius, Schutter & Harmon-Jones, 2012, s. 342; Wright et al., 2008, s. 419-420). Det er foreslått at aggressiv atferd kan forstås som en måte å unngå den smertefulle erfaringen ved skamfølelse (Morrison, 1989, s. 101-103). Videre er det blitt teoretisert at sinne kan utvikle seg til raseri og aggresjon, som igjen kan lede til flere

skamfulle erfaringer gjennom en ond selvforsterkende spiral (Scheff & Retzinger, 2002, s. 1-19).

I et forsøk på å sammenfatte observasjoner fra flere teorier på skam har Nathanson (1992, s. 312-314) foreslått et "kompass" for fire måter å regulere skamfølelse på. Herunder går angrep mot selvet (involverer internalisering, slik som sinne og avsky rettet mot eget selv), angrep mot andre (involverer eksternalisering mot andre, slik som klandring, sinne og aggresjon), tilbaketrekkelse (involverer internalisering og forsøk på å redusere sosial eksponering) og unngåelse (involverer et forsøk på å minimalisere eller benekte emosjoner som en måte å holde skam unna bevissthet på). Som nevnt innledningsvis, argumenteres det for at disse strategiene kan sammenlignes med "fight or flight"-mekanismene hos mennesker (Elison et al., 2014, s. 449-450). Studier har videre vist at sosial smerte etterfulgt av erfart skamfølelse aktiverer visse områder i hjernen som er sentrale for utløsning av fysisk smerte via anterior cingulate cortex (Eisenberger, 2011, s. 588). Slik at ved forsvar mot en oppfattet trussel vil "fight or flight"-mekanismene aktiveres i hjernen på samme måte som ved en fysisk trussel.

Aktivering av slike mekanismer i respons til erfart skam vil kunne resultere i maladaptivt forsvar, eksempelvis med aggresjon (MacDonald & Leary, 2005, s. 208-209). I en studie med fire ulike utvalg som inkluderte studenter, unge voksne, ungdommer i risiko for å utvikle antisosial atferd og voksne fengselsinnsatte, ble det på tvers av utvalg funnet en signifikant men indirekte relasjon mellom skam og aggressivitet mediert av eksternalisert klandring. Denne relasjonen var igjen assosiert med høyere selvrapporterte nivåer av fysisk og verbal aggresjon (Stuewig, Tangney, Heigel, Harty & McCloskey, 2010, s. 12). Dette peker på at skam kan være relatert til antisosial atferd gjennom en kobling til aggresjon. Dette kan igjen viktige implikasjoner for fokus i klinisk behandling, hvor intervensjoner rettet mot å

regulere følelser av skam kan være viktig for å redusere aggressiv atferd.

Selvfølelse som en påvirkende faktor. Selvfølelse synes å være en variabel som er koblet til relasjonen mellom skam og sinne. I Shanahan et al. (2010, s. 83-84) sin studie ble det funnet at selvfølelse korrelerte negativt med opplevelsen av sinne. Sinne var positivt korrelert med mål av skam. Dette vil da si at høyere nivå av sinne var assosiert med høyere nivå av skam samt lavere skårer på selvfølelse. Denne assosiasjonen ble ikke påvirket av tilstedeværelsen eller fravær av psykopatologi. Dette funnet kan tyde på at selvfølelse kan ha en innvirkning på relasjonen mellom skam og sinne.

Beck (2002, s. 212) sin teori kan blant annet være med å forklare hvordan trusler mot ens selvfølelse kan utløse skam og sinne. Den postulerer at sinne fungerer som en psykologisk forsvarsmekanisme. I (faktiske eller imaginære) situasjoner der individet føler seg angrepet eller såret, kan det tenkes at det er en større sannsynlighet for å oppleve skamfølelse. Ved forsvarsmekanismer slik som ved projeksjon, vil individet midlertidig skifte fokus fra seg selv og over på andre. I slike tilfeller kan eksternaliserende sinne være et individs forsøk på å håndtere slike vonde følelser eller trusselen om vonde følelser på. Videre kan skamfølelse også være hemmende for individets evne til å finne andre mer effektive løsninger knyttet til interpersonlige problemer (Covert, Tangney, Maddux & Heleno, 2003, s. 3-4).

Skam i relasjon til helsemessig risikofylt atferd

Våre funn peker på at ulike atferdskorrelater er knyttet til skamfølelse, særlig til risikofylt atferd som kan defineres som “atferd som er sannsynlig å gå utover egen og andres helse og velvære” (Jessor, Turbin & Frances, 1998, s. 195). Fengselsinnsatte som en gruppe synes å være mer sannsynlig til å engasjere seg i slik helsemessig risikofylt atferd som kan gå utover seg selv eller andre (Temple, 1993, s. 114).

Alkohol- og rusmisbruk. Resultater fra Dearing et al. (2005, s. 1400-1401) sin studie viste en positiv relasjon mellom en økt tilbøyelighet til å erfare skam og alkohol- og eller rusmisbruk hos både studenter og fengselsinnsatte. Motsatt, var en økt tilbøyelighet til å erfare skyld negativt relatert til alkohol- og eller rusmisbruk spesielt ved marihuana og “polydrugs”. Videre virker en økt tilbøyelighet til å erfare skam å være assosiert med høyere nivåer av eksternaliserende og utagerende atferd. I en studie av Tangney, Mashek og Stuewig (2007, s. 7-10) ble det funnet at fengselsinnsatte med en økt tilbøyelighet til å erfare skam var mer sannsynlig til å klandre andre samt ha flere alkohol- og rusmiddelproblemer sammenlignet med fengselsinnsatte uten en slik tilbøyelighet. I motsetning synes fengselsinnsatte med en økt tilbøyelighet til å erfare skyld å ha lavere eksternaliserende klandring og fiendtlighet samt høyere empati-skårer sammenlignet med fengselsinnsatte uten en slik tilbøyelighet.

Disse funnene kan videre bli støttet av studier gjort på normalbefolkningen. Blant annet i en studie utført med studenter, ble det funnet at skam var positivt relatert til symptomer, konsekvenser samt alvorlighetsgraden knyttet til alkoholmisbruk. Videre ble det funnet at skyld var negativt relatert til symptomer på og konsekvenser av alkoholmisbruk (Treeby & Bruno, 2012, s. 615-616). Dette kan tyde på at en økt tilbøyelighet til å erfare skam kan være assosiert med handlinger som er destruktive for individet selv og andre, mens en økt tilbøyelighet til å erfare skyld kan være assosiert med en mer adaptiv funksjon knyttet til slike risikofylte handlingsmønstre. Dette synes også å være i tråd med våre funn på sinne.

En mulig forklaring på slike tendenser kan knyttes opp mot forståelsen om at individer med en økt tilbøyelighet til å erfare skam kan være mer sannsynlige til å benytte alkohol og eller rus som en strategi for å håndtere negative og smertefulle emosjoner (Wiechelt, 2007, s. 403). Til tross for at alkohol og rus kan ha en kortvarig unngående effekt av negative

emosjoner, kan en slik maladaptiv mestringsstrategi videre medføre vedvarende og forhøyet bruk av alkohol og eller rusmidler. Dette kan videre utvikle seg til en avhengighet og slik utgjøre en ond sirkel som kan være vanskelig å bryte (Dearing et al., 2005, s. 1400-1401; Wiechelt, 2007, s. 403).

Risikabel seksuell atferd. I Stuewig et al. (2009, s. 456-462) sin studie ble det funnet at skyld var negativt relatert til risikofylt seksuell atferd knyttet til HIV-smitte. Skam viste ingen relasjon til slik risikofylt seksuell atferd samt en negativ relasjon til antall seksualpartnere. Hos individer som ikke misbrakte alkohol synes en økt tilbøyelighet til å erfare skam å kunne begrense risikofylt seksuell atferd. Det kan være viktig å bemerke at skam ikke så ut til å inhibere risikofylt seksuell atferd hos individer som viste høye nivåer av alkoholavhengighet. Risikofylt bruk av nåler ved rus var ikke positivt relatert til skam. Skyld var assosiert med lavere nivåer av alkohol og rusmisbruk samt viste en negativ relasjon til risikofylt seksuell atferd både ved lav og høy skåre på alkoholavhengighet. Funnene på skam synes å være mindre konsistente hvor en økt tilbøyelighet til å erfare skam synes å være er relatert til alkohol- og rusmisbruk, men ikke til risikofylt seksuell atferd. Det kan dermed virke som at skam og skyld er ulikt assosiert med forskjellige typer risikofylt atferd.

Disse resultatene kan videre støttes av funn fra studier gjort på normalbefolkningen. Blant annet i en longitudinell studie ble tilbøyeligheten til å erfare skam og skyld målt. 380 elever i alderen 10-12 år fulgt opp til alderen 18-21 år. Resultatene viste at en økt tilbøyeligheten til å erfare skam var assosiert med høyere sannsynlighet til å ha ubeskyttet sex og å bruke illegale rusmidler i ungdomsalderen. I motsetning viste resultatene at en økt tilbøyeligheten til å erfare skyld var assosiert med færre seksualpartnere, mindre bruk av illegale rusmidler samt mindre involvering med det kriminelle juridiske rettssystemet (Stuewig, Tangney, Kendall, Folk, Meyer & Dearing, 2015, s. 221-224).

Skam i relasjon til ulike type forbrytelser

Seksuelle versus voldelige forbrytelser. Det kan se ut til at erfart skamfølelse varierer med type forbrytelse. I Xuereb et al. 2009, s. 653-654) sin studie ble det funnet at individer som har begått seksualforbrytelser rapporterte høyere nivåer av skam og skyld, sammenlignet med individer som har begått voldelige og generelle forbrytelser. Individer som har begått seksualforbrytelser rapporterte også høyere skårer på negativt psykologisk stress, sammenlignet med individer som har begått andre type forbrytelser. Videre ble det i Owen og Fox (2011, s. 556-558) sin studie ikke funnet noen forskjeller mellom individene som hadde begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser i nivåer av skam. Det ble funnet at individer som hadde begått ikke-voldelige forbrytelser skåret høyere på empati, enn individer som hadde begått voldelige forbrytelser. Videre var skårene på skam og empati ikke signifikant relatert.

Samlet kan disse funnene tyde på at det er forskjeller på hvilken type forbrytelse som relateres til hvilket nivå av skam, hvor individer som har begått seksualforbrytelser kan relateres til høyere nivåer av skam enn individer som har begått voldelige eller generelle forbrytelser. Videre kan det se ut som om det er en forskjell mellom den voldelige og ikke-voldelige forbrytelsesgruppen, hvor sistnevnte rapporterer høyere nivå av empati. Det kan være viktig å påpeke at det kan være flere mulige forklaringer på disse på funnene. Eksempelvis kan det tenkes at utvalget med individene som har begått voldelige og ikke-voldelige forbrytelser faktisk erfarte høyere nivåer av skam, men at individene benyttet strategier som blant annet benektelse og underrapportering som en måte å unngå det påfølgende ubehaget av å erfare skam (Gilbert & Andrews, 1998, s. 22-24). Det kan også tenkes at andre utenforstående faktorer tilknyttet utførelsen av studiet kan ha påvirket

skamfølelsen. Videre forskning vil være viktig for å undersøke nærmere hvorvidt ulike type forbrytelser er assosiert med forskjeller i nivåer av skam, som vil også kunne ha betydning for klinisk behandlingsfokus.

Skam i relasjon til kognisjon

Det virker som at ulike type kognisjon kan også assosieres med skamfølelse. I Mandel og Dhami (2004, 630-632) sin studie viste funnene at kontrafaktisk tenkning har ulike påvirkning på skam og skyld hos fengselsinnsatte. Kontrafaktisk tenkning hevdes å spille en funksjon i planleggingsprosesser ved at det tillater individet å identifisere tidligere atferder i fortiden som kan ha bidratt til å hindre ønsket utfall (Roese, 1994, s. 805-806). Deltakerne i Mandel og Dhami (2004, s. 630-632) sin studie som ble bedt om å holde et kontrafaktisk tankefokus rapporterte høyere nivåer av skyld, sammenlignet med deltakere som ble bedt om å tenke på den faktiske situasjonen og det påfølgende utfallet. Kontrafaktisk tenkning ble ikke vist å ha en reliabel effekt på skam.

Videre analyser viste at skyld var positivt korrelert med selvklandring, mens skam var positivt korrelert med negativt psykologisk stress. Disse funnene peker på at klandring synes å spille en medierende rolle for kontrafaktisk tenkning sin effekt på skyld, men ikke på skam. Denne forsterkende effekten av kontrafaktisk tenkning ble funnet uavhengig av tankenes innhold, hvorvidt disse inneholdt trekk knyttet til karakter eller atferd. Det kan dermed virke som at det er tankefokuset og ikke selve innholdet eller karakteren av tankene som synes å ha denne forsterkende effekten, noe som kan virke motstridende i forhold til Niedenthal et al. (1994, s. 593) sin tidligere nevnte teori.

I tillegg viser studier gjort på andre populasjoner at kognitive prosesser knyttet til bevissthet og oppmerksomhet rundt egne moralske følelser kan ha en innflytelse på individers

valg ved antisosiale handlinger. I en kvalitativ studie på 20 mannlige voldsutøvere som mottok behandling for dette, ble det funnet at økt bevissthet rundt egne moralske emosjoner var bidragsytende for å redusere sannsynligheten for å gjenta voldelige handlinger (Eisikovits & Enosh, 1997, s. 320). Dette forklares ut fra tankegangen om at økt bevissthet vil kunne påvirke retningen og omfanget av prosesser knyttet til aksept av ansvar eller fornektelse av moralske emosjoner som ofte oppstår etter en voldelig hendelse. Videre vil dette kunne påvirke graden av autentisitet som individet iverksetter moralske emosjoner og hvordan han eller hun velger å håndtere dem, noe som også synes å være omvendt relatert til gjentakende vold (Eisikovits & Enosh, 1997, s. 319-320). Samlet kan det dermed virke som at moralske emosjoner kan påvirkes gjennom ulike kognitive prosesser, som igjen synes å kunne ha en effekt på grad av samvittighet, anger, ansvar, ønske om reparasjon samt redusere gjentakelse av voldelige atferd. Det vil være viktig med forskning som ser nærmere på slike kognitive prosesser hos fengselsinnsatte, særlig for å kunne forebygge fremtidig voldelig eller annen uønsket atferd.

Implikasjoner

Våre funn synes særlig å ha implikasjoner for rehabiliteringstiltak rettet mot klinisk behandling. Som nevnt innledningsvis er det debattert for hvorvidt fengselsstraff er en god løsning på sosial kontroll, da det ikke gjør noe med faktorer som kan lede til antisosiale handlinger (Cullen et al., 2011, s. 50-51). Kriminalomsorgen vil da eksempelvis kunne trenge mer spesifikk kunnskap for å kunne gjennomføre og tilrettelegge for behandlingsprogrammer og tjenester som har som formål å fremme livskvaliteten til fengselsinnsatte samt redusere gjentakende kriminalitet i fremtiden. Videre utgjør fengselsstraff en stor kostnad for samfunnet årlig, slik at det også vil kunne være en økonomisk gevinst ved å fokusere på

rehabilitering av de innsatte for å forhindre tilbakefall (*“Justis- og politidepartementet”*, 2005, s. 11).

Fokus på skamfølelsen

Ut fra våre resultater synes et fokus på skamfølelse i en behandlingskontekst å være viktig, da det ser ut til at skam er relatert til vansker knyttet til sinne og lav selvfølelse. I “tilgivelses-terapi” argumenteres det for at voldelige forbrytere som ikke kan tilgi egne misgjerninger kan ha mer nytte av terapeutisk håndtering av skam enn håndtering og behandling av deres sinne (Day, Gerace, Wilson & Howells, 2008, s. 198). I en studie med 418 mannlige fengselsinnsatte som undersøkte effekten av et behandlingsprogram rettet mot håndtering av sinne i fengsel, ble det funnet kun få signifikante forskjeller mellom de som mottok et slikt behandlingsprogram og kontrollgruppen (Howells, Day, Williamson, Bubner, Jauncey, Parker & Heseltine, 2005, s. 307). Det kan tenkes at et fokus på skamfølelsen allerede fra starten av et behandlingsforløp vil dermed kunne være viktig for å skape endringsprosesser hos et individ. Ved å fokusere på å øke affektbevissthet kan pasienten avdekke en dypere forståelse av hvordan skamfølelsen oppleves, gjenkjennes og hvordan individet reagerer på denne følelsen (Monsen, J. T. & Monsen, 1999, s. 71). Et slikt fokus på emosjonsregulering og mestringsstrategier knyttet til opplevelsen av skam har blant annet blitt argumentert for å kunne bidra til økt selvfølelse og bedre psykisk helse (Berg & Pallesen, 2014, s. 363).

Fokus på mestringsstrategier

En annen implikasjon fra våre funn retter seg mot individets atferd og valg av strategier. Som diskutert tidligere kan alkohol og rusmidler bli benyttet som maladaptive

mestringsstrategier for å håndtere negative emosjoner slik som skam (Wiechelt, 2007, s. 403). Det kan derfor være viktig å kartlegge og identifisere hvilken rolle alkohol og rus har for individet samt hvordan dette kan brukes som en destruktiv mestringsstrategi. Videre kan dette behandles gjennom bruken av ulike kognitive atferdsteknikker som fokuserer på problemløsning, monitorering av egen atferd, identifisering av risikofaktorer samt utvikling av en kriseplan ved tilbakefall. Slike teknikker har blitt vist å ha en god effekt i behandlingen av alkohol og rusmisbruk (Carroll, 1999, s. 250-267).

Fokus på kognisjon

En tredje implikasjon kan hentes ut fra våre funn som viste at kontrafaktisk tankefokus har en positiv relasjon til skyld, mediert gjennom selvklandring. Skyldfølelse er assosiert med økt ansvar for egne handlinger (Berndsen & Manstead, 2007, s. 779) samt et ønske om å reparere brutte relasjoner gjennom å be om unnskyldning (Baumeister, Stillwell & Heatherton, 1995, s.186). Dette kan gi kliniske implikasjoner i form av å motivere innsatte til å tenke kontrafaktisk om hva som kunne ha blitt gjort annerledes. Selvfokusert kontrafaktisk tenkning vil kunne fremme attribusjoner av selvklandring og følelser av skyld, uten å utløse overveldende følelser av skam. Et slikt tankefokus argumenteres videre for å kunne bidra til å forhindre senere kriminalitet (Mandel & Dhami, 2005, s. 634). Videre er det foreslått at individer som har begått forbrytelser og som ikke tar ansvar for egne handlinger eller befinner seg i en tilstand av fornektelse, vil også kunne dra nytte av behandlingsintervensjoner som ikke har et spesifikt fokus på forbrytelsen. Et fokus på å utvide individets kognitive kapasitet og ferdigheter vil kunne bidra til endringer knyttet til hvordan individet oppfatter deres begåtte lovbrudd (Xuereb et al., 2009, s. 657).

Begrensninger

Evaluering av oppgavens metode

På lik linje med andre forskningsmetoder har også systematiske litteraturgjennomganger ulike svakheter knyttet til seg. Oppgaven vil derfor videre se nærmere på hva noen av disse svakhetene kan være.

Gjennomførelse. Litteratursøket vårt benytter en begrenset søkestrategi da den inkluderer spesifikke søkeord. Dette vil da bety at andre søkeord har blitt ekskludert. For å ta høyde for dette har vi forsøkt å benytte søkeord som synes å være spesielt relevante for vår problemstilling, slik at de mest relevante artiklene er blitt inkludert. Dette garanterer likevel ikke at absolutt alle relevante artikler har blitt fanget opp, noe som vil kunne representere en svakhet ved vårt søk. Kun tre databaser ble benyttet ved vårt systematiske litteratursøk, noe som kan være begrensende for antall artikler. Til en annen gang kan det tenkes at det vil være en fordel å benytte andre store anerkjente databaser, slik som Cochrane, for å dekke enda mer av ulike fagfelts artikler på et slikt tema. Det kan også tenkes at det har kommet nyere forskning i senere tid, etter vårt avsluttede søk, som ikke har blitt inkludert og derfor heller ikke vurdert i denne oppgaven. De fleste av våre studier er publisert i tidsrommet 2005-2011, slik at våre funn på skamfølelsen hos fengselsinnsatte vil være begrenset til å gjelde det.

Seleksjon og tolkning. En annen faktor som kan gjenspeile en svakhet ved vår litteraturgjennomgang er subjektivitet i seleksjon av artikler, da det ikke ble utført en ekstern gjennomgang av artiklene i utvelgelsesprosessen. For å sikre intern validitet og reduksjon av systematiske skjevheter ble det utarbeidet og benyttet eksplisitte seleksjonskriterier. Videre ble artikler som var tvetydige i henhold til seleksjonskriteriene diskutert for å håndtere usikkerhet rundt disse. Valg som har blitt gjort i forhold til gjennomførelse, seleksjon av

artikler samt tolkning av resultatene har vi forsøkt å gjøre i tråd med oppgavens rammer og omfang. Ved en senere anledning ville det være mer gunstig å ta høyde for disse mulige svakhetene som blir presentert her.

Begrensninger ved datagrunnlaget

Demografiske variabler ved utvalg. Det eksisterer variasjoner i utvalgenes demografiske variabler på tvers av artiklene som kan ha en innflytelse på hvilke slutninger og konklusjoner som kan trekkes ifra resultatene samt validiteten av disse.

Kjønn. De fleste artiklene er basert på utvalg bestående av mannlige fengselsinnsatte. Det synes derfor å mangle forskning på kvinnelige fengselsinnsatte, noe som kan ha påvirket resultatene. Denne skjevfordelingen i kjønn kan skyldes at det generelt er flere menn som begår forbrytelser, særlig av mer alvorlig grad (Steffenmeier & Allan, 1996, s. 460-464). Blant annet i studien til Stuewig et al. (2009, s. 452-454) bestod opprinnelig utvalget av 53 kvinner, men disse ble ekskludert da de utgjorde en minoritet i det totale utvalget. Det kan tenkes at kvinnelige fengselsinnsatte kan ha blitt ekskludert i andre studier av lignende årsaker for å lettere kunne sammenligne utvalgene benyttet i studien og dermed ha større sannsynlighet til å oppnå signifikante resultater. Dette peker på at selve valget av empirisk kvantitativ metode kan være en medvirkende faktor for denne skjeve kjønnsfordelingen. Fremtidig forskning bør derfor fokusere på kvinnelige fengselspopulasjoner for å undersøke hvorvidt kjønn spiller en medvirkende faktor på erfaringen av skam.

Alder. Det gjennomsnittlige aldersspennet på tvers av artiklene strekker seg fra 19-44 år, noe som betyr at alderen på deltakerne i studiene varierer. Det kan tenkes at dette kan ha en innvirkning på hvordan de ulike deltakerne erfarer moralske emosjoner. I en studie av Tangney, Stuewig, Mashek, et al., 2011, s. 727) ble det blant annet vist at eldre

fengselsinnsatte har en større tilbøyelighet til å erfare skyld enn yngre fengselsinnsatte, mens en økt tilbøyelighet til å erfare skam virket å være urelatert til alder. For å øke forståelsen av hva som ligger til grunn for slike variasjoner kan det være viktig å kontrollere for alder.

Sosioøkonomisk bakgrunn. I noen av våre studier ble sosioøkonomiske faktorer, slik som utdanningsnivå og eller yrkesbakgrunn, nevnt og kontrollert for som mulige medvirkende variabler. I andre studier ble dette ikke tatt i betraktning. Forskjeller i slike variabler og andre sosioøkonomiske forhold kan ha påvirket resultatet og er noe som fremtidig forskning kan adressere betydningen av.

Etnisitet. Ulike etnisiteter hos deltakerne ble rapportert i noen av våre studier, men dette ble ikke tatt høyde for i tolkningen av resultatene i de gjeldende studiene. Det være interessant å undersøke hvorvidt det forekommer en variasjon knyttet til skamfølelse og etnisitet, noe som vil kunne ha betydning for økt forståelse.

Kultur. Kultur er en annen variabel som kan tenkes vil kunne påvirke hvordan emosjoner slik som skam forstås og forskes på samt hvordan den oppleves i en bestemt populasjon (Scollon, Diener, Oishi & Biswas-Diener, 2004, s. 320-323). I kulturer som vektlegger ære, deler individer mer skamfulle erfaringer med andre enn i ikke-ærefulle kulturer (Rodriguez Mosquera, Manstead & Fischer, 2000, s. 840-842). Av våre åtte studier var det ingen av disse som var blitt utført på en østlig kulturell populasjon eller hvor studien hadde en østlig forståelsesramme. Dermed kan våre resultater ha blitt preget av kun en vestlig kulturell forståelse, noe som kan presentere en svakhet. Dette kan videre peke på en mangel i forskningen generelt.

Artiklenes metode. I tillegg til varierte demografiske variabler på tvers av utvalgene, varierte også artiklene i sin spesifisering av kriterier, hensikt samt valg av måleinstrumenter og prosedyrer.

Kriterier. Størrelsen på antall deltakere i utvalgene varierte fra 39 til 368 deltakere på tvers av studiene. Denne variasjonen i utvalgsstørrelse utgjør en begrensning for generalisering av våre resultater. Våre funn kan ytterligere bli støttet dersom lignende resultat blir oppnådd med andre populasjoner, inkludert populasjoner fra normalbefolkningen, kliniske og eller ikke-kliniske populasjoner. Generelt ble det ikke spesifisert i artiklene hvorvidt utvalget av fengselsinnsatte hadde tidligere fengselsdommer eller om de var førstegangs innsatte, hvilken type og antall forbrytelse(r) deltakerne hadde begått samt alvorlighetsgraden av disse. Noen av studiene baserte utvalgene på deltakere med en pågående psykisk lidelse. Dette kan ha påvirket resultatene samt vil kunne begrense generaliseringen av funnene.

Problemstilling. Ulike tredjevariabler ble inkludert i noen av våre studier sin problemstilling, i tillegg til å se på skamfølelsen hos individer som har begått en forbrytelse. På tvers av studiene har det blant annet blitt sett på fornektelse, risikoatferd knyttet til alkohol og rusavhengighet, selvklandring og sinne knyttet til relasjonen mellom skam og fengselsinnsatte. En slik variasjon i problemstilling vil kunne begrense generaliseringen av resultatene våre ytterligere.

Måleinstrumenter. Måleinstrumentene som er benyttet på tvers av studiene tilsvarer hovedsakelig selvrappoterende spørreskjemaer. Svakheter med slike metoder involverer blant annet underrapportering eller overrapportering av responser knyttet til skam og andre målte variabler. Dette kan ha påvirket resultatene på tvers av ulike studier. Det er stor variasjon knyttet til type spørreskjema som er benyttet og hva subskalaene måler. Noen studier undersøker en økt tilbøyelighet til å erfare skam og skyld, mens andre studier ser på faktiske erfaringer med disse emosjonene. Videre antar slik metodikk at deltakerne deler en identisk forståelse av begrep. Dette peker på nødvendigheten om en mer nøyaktig

operasjonalisering av begrep benyttet i spørreskjemaer samt mer forskning knyttet til å oppnå en felles og helhetlig forståelse av begrep (Xuereb et al., 2009, s. 642).

Analyser. En svakhet med de fleste av våre studier er at de benyttet korrelasjonelle analyser som ikke kan si noe om kausalitet eller retning på forholdet, men kan kun gi informasjon om assosiasjoner mellom to variabler. Flere av studiene undersøker nærmere hva skamfølelse kan lede til, mens det synes å være gjort mindre forskning på hva som kan føre til skamfølelse hos fengselsinnsatte. Dette er med og forklarer kun den ene retningen av innflytelse på disse variablene. Det kan tenkes at kvalitativ forskningslitteratur kan være med å gi mer utfyllende kunnskap rundt dette.

Forslag til videre forskning

Faktorer knyttet til skam

Individuelle forskjeller i tilbøyeligheten til å erfare skam. Det synes å være lite forskning som er blitt gjort på utviklingen av individuelle forskjeller på en økt tilbøyelighet til å erfare skam. I en longitudinell studie med 395 barn (Roos, Hodges & Salmivalli, 2014, s. 943) ble det vist at en økt tilbøyelighet til å erfare skam predikerte en reduksjon i prososial atferd over tid, mens en økt tilbøyelighet til å erfare skyld predikerte senere økninger i prososial atferd over tid. Dette kan tyde på at den moralske emosjonelle stilen som blir etablert i barndommen kan være med å predikere avvikende antisosial atferd i tidlig voksen alder. Det er også blitt argumentert for at en økt tilbøyelighet til å erfare skam utgjør en risikofaktor for senere avvikende atferd, mens en økt tilbøyelighet til å erfare skyld synes å være en beskyttende faktor for slik antisosial atferd (Tangney, Stuewig & Hafez, 2011, s. 716). Det ville videre vært interessant å undersøke på hvilke måter en slik økt tilbøyelighet

utgjør en risikofaktor eller en beskyttende faktor for utviklingen av senere antisosial atferd. Å forstå slike individuelle forskjeller kan være sentralt for forståelsen av hva som leder til utviklingen av senere prososial eller antisosial atferd.

Andre interaksjonseffekter. Det synes å være et manglende fokus på kognitive prosesser sin effekt på skamfølelsen hos fengselsinnsatte, hvor kun én av våre studier så nærmere på dette. Det kunne vært nyttig med forskning på andre kognitive prosesser slik som attribusjonsstil og hvordan dette virker inn på individets skamfølelse. Videre kunne det vært interessant med forskning som undersøker nærmere på hvilke måter religion, kultur og eller andre stabile individuelle faktorer slik som personlighetstrekk, kan påvirke individets mestringsstil og erfaring av skam. Det kan tenkes at mer forskning på interaksjonseffekten mellom slike faktorer vil kunne være viktig for å øke fokuset på tidlige intervensjoner som kan virke forebyggende for senere antisosial atferd samt gi en utvidet forståelse av skam.

Klinisk behandling

Ut fra våre resultater ville det blant annet vært nyttig å se nærmere på hvorvidt intervensjoner med formål å redusere skam og øke skyld i behandling av fengselsinnsatte har en betydning for å redusere sannsynligheten for tilbakefall og annen risikoatferd. Av særlig interesse kunne vært hva slags type intervensjoner som hadde størst effekt og på hvilken måte de opererer sin innflytelse på individets atferd. Dette tenkes å kunne være av betydning for behandlingsutfall. Videre viser funn at individer som begår antisosiale handlinger har generelt lavere nivåer av empati (Joliffe & Farrington, 2006, s. 546). Det argumenteres for at empati består både av en affektiv og en kognitiv komponent (Cuff, Brown, Taylor & Howat, 2016, s. 147). Det ville vært nyttig med forskning som ser nærmere på hvorvidt det er mulig å jobbe

terapeutisk med empati for å forebygge senere involvering i lovbrøytende atferd.

Struktur og betingelser i samfunnet

Det kan tenkes at ulike faktorer knyttet til strukturer og betingelser i samfunnet kan påvirke skamfølelsen. I en studie ble det funnet at domstoler som tilrettelegger for behovene til siktede individer i en rettssak samt har et større fokus på deres mentale helse, inducerer mer reintegrativ skam enn tradisjonelle domstoler (Ray et al., 2011, s. 54). Videre har det blitt argumentert for at det kriminelle rettssystemet burde forsøke å inducere følelser av skyld og ikke skam hos individer som har begått forbrytelser. Dette for å øke deres innsikt rundt konsekvensene ved egne handlinger, noe som videre vil kunne føre til at individet uttrykker empati med ofrene samt involverer seg i konstruktive løsninger (Tangney, Stuewig & Hafez, 2011, s. 716-718). Det kan tenkes at faktorer i rehabiliteringsprosessen kan også påvirke individers behandling og reintegrering tilbake til samfunnet. Blant annet ble det vist i en studie (Murphy & Helmer, 2013, s. 140) at tilgivelse fra både venner, familie og andre offentlige institusjoner i samfunnet spilte en viktig rolle i å redusere gjentakende lovbrøytende atferd samt økte samarbeidsviljen hos individer som har begått en forbrytelse i form av å unndra skatt. Denne mottatte tilgivelsen bidro også til en reduksjon av sinne samt klandring av andre. Det vil kunne være viktig med videre forskning på hvilke funksjoner slike faktorer som tilgivelse har for å redusere gjentakende forbrytelser.

Nye hypoteser

Begrepsbruk. Generelt i litteraturen samt i våre artikler, blir begrep som omhandler individer som har begått forbrytelser brukt om individet i seg selv. Eksempelvis skilles det

ikke mellom “et individ som har begått en forbrytelse” og “forbryteren”. I tråd med RST (Braithwaite, 1989, s. 12-15) vil et slikt fokus på individet som avvikende og ikke atferden til individet kunne lede til stigmatiserende skamfølelser. Det kunne vært nyttig å undersøke nærmere hvordan det er å bli omtalt som en “forbryter” i et samfunn, hvor dette ofte blir sett på som avvikende og kan lede til utestengelse hos visse sosiale grupper. På hvilken måte påvirker slik begrepsbruk individets følelser, overbevisninger og relasjon relatert til eget selv, andre og samfunnet? Svar på slike spørsmål kan tenkes å ha implikasjoner for reintegrering av fengselsinnsatte som et “inkludert” (ikke avvikende) samfunnsmedlem.

Alternative straffetiltak. Fotlenker har i nyere tid blitt benyttet som en sanksjon på fanger som har hatt en dom på 4 måneder eller mindre og eller som har tilsvarende soningstid igjen (“Kriminalomsorgen: Ønsker du fotlenke - elektronisk kontroll?”, 2017). Denne kan dermed sies å frarøve individets frihet ved å sette en grense på hvor det kan bevege seg i løpet av en dag samt tidsspenn. Foreløpige resultater har vist å være lovende i forhold til tilbakefallsrate (“SSB: Fotlenker gir færre lovbrudd”, 2016). Dette kan tenkes å integrere prinsippene om normalitet og humanitet på en bedre måte, hvor fokuset er å straffe individet gjennom å sette begrensninger på hva det kan gjøre, men samtidig lar individet få være et deltakende samfunnsmedlem. Ut fra evolusjonsteorien er menneskers behov for tilhørighet til en gruppe sentralt (Bjorklund & Pellegrini, 2002, s. 261). Det kan tenkes at fotlenker kan være med å bygge opp gradvis og eller opprettholde båndet et individ føler til et samfunn. Det er viktig med mer forskning på effekten ved bruken av fotlenker, da dette er fortsatt relativt nytt og flere ubesvarte spørsmål kan knyttes til bruken av dette.

Konklusjon

Forskningslitteraturen på skamfølelsen hos fengselsinnsatte peker på at skam synes å være assosiert med ulike emosjonelle uttrykk, tankeprosesser, risikofylt atferd i form av alkoholmisbruk og rusmiddelavhengighet samt med ulike typer forbrytelser. Selv om noe overlapp, synes skam å være en distinkt emosjonell respons som skiller seg fra skyld. Det kan virke som at skam er relatert til ulike vansker, en økt opplevelse av negativt psykologisk stress samt er mindre veiledende for prososial atferd enn tidligere antatt. Funnene peker videre i retning på at skyld synes å være i større grad assosiert med prososial atferd. Det kan være viktig å påpeke at dette er kun tentative konklusjoner som har en rekke ubesvarte spørsmål knyttet til seg. I tråd med tidligere antagelser gir våre funn en sterk argumentasjon for at linken mellom moralske emosjoner og atferd er viktig for å kunne bedre forstå sosialt avvikende og lovbrytende atferd. Dette stiller krav til videre forskning og utvikling av teorier.

Denne oppgaven har bidratt til å gi en kunnskapsoversikt over litteraturen som eksisterer på skamfølelsen hos fengselsinnsatte samt hvilken implikasjon dette kan ha for klinisk behandling. Videre har oppgaven belyst viktige begrensninger og mangler i nåværende forskningslitteratur samt kommet med forslag til videre forskning. Avslutningsvis kan det også være viktig å påpeke at moralske emosjoner og antisosial atferd er et stort og komplekst felt. Mange faktorer kan være medvirkende og eller avgjørende, hvorav noen av disse kan ha falt utenfor denne oppgavens rammeverk.

Referanseliste

- Abell, E., & Gecas, V. (1997). Guilt, shame, and family socialization. *Journal of Family Issues, 18*, 99-123. doi:10.1177/019251397018002001
- Ashton, M. C. (2013). *Individual differences and Personality* (2. utg.). Hentet fra <http://www.sciencedirect.com>
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., & Heatherton, T. F. (1995). Personal narratives about guilt: Role in action control and interpersonal relationships. *Basic and Applied Social Psychology, 17*, 173-198. doi:10.1080/01973533.1995.9646138
- Beck, A. T. (2002). Prisoners of hate. *Behaviour Research and Therapy, 40*, 209-216. doi:10.1016/S0005-7967(01)00103-6
- Berg, G., & Pallesen, S. (2014). Skam og selvfølelse: Teoretiske aspekter og psykometriske egenskaper ved en norsk versjon av Internalisert skam-skala. *Tidsskrift for Norsk psykologforening, 41*, 359-364. Hentet fra <http://www.psykologtidsskriftet.no>
- Berndsen, M., & Manstead, A. S. R. (2007). On the relationship between responsibility and guilt: Antecedent appraisal or elaborated appraisal?. *European Journal of Social Psychology, 37*, 774-792. doi:10.1002/ejsp.397
- Bjorklund, D. F., & Pellegrini, A. D. (2002). *The origins of human nature: Evolutionary developmental psychology*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com/lib/bergen-ebooks/home.action>

- Carroll, K. M. (1999). Behavioral and cognitive behavioral treatments. I B. S. McCrady & E. E. Epstein (Red.). Addictions: A comprehensive guidebook (s. 250-267). New York: Oxford University Press.
- Covert, M. V., Tangney, J. P., Maddux, J. E., & Heleno, N. M. (2003). Shame-proneness, guilt-proneness, and interpersonal problem solving: a social cognitive analysis. *Journal of Social and Clinical Psychology, 22*(1), 1-12. Hentet fra <https://search.proquest.com>
- Cuff, B. M. P., Brown, S. J., Taylor, L., & Howat, D. J. (2016). Empathy: A review of the concept. *Emotion Review, 8*, 144-153. doi:10.1177/1754073914558466
- Cullen, F. T., Jonson, C. L., & Nagin, D. S. (2011). Prison do not reduce recidivism: The High cost of ignoring science [Supplement to]. *The Prison Journal, 91*(3), 48S-65S. doi:10.1177/0032885511415224
- Day, A., Gerace, A., Wilson, C., & Howells, K. (2008). Promoting forgiveness in violent offenders: A more positive approach to offender rehabilitation?. *Aggression and Violent Behavior, 13*, 195-200. doi:10.1016/j.avb.2008.03.004
- Dearing, R. L., Stuewig, J., & Tangney, J. P. (2005). On the importance of distinguishing shame from guilt: Relations to problematic alcohol and drug use. *Addictive Behaviors, 30*, 1392-1404. doi:10.1016/j.addbeh.2005.02.002
- DeLisi, M., & Vaughn, M. G. (2013). Foundation for a temperament-based theory of antisocial behavior and criminal justice system involvement. *Journal of Criminal Justice, 42*(2014), 10-25. doi:10.1016/j.jcrimjus.2013.11.001
- Dutton, D. G., van Ginkel, C., & Starzomski, A. (1995). The role of shame and guilt in the intergenerational transmission of abusiveness. *Violence and Victims, 10*, 121-131. Hentet fra <https://search.proquest.com>

- Eisenberger, N. I. (2011). Why rejection hurts: What social neuroscience has revealed about the brain's response to social rejection. I J. Decety, & J. Cacioppo (Red.), *The handbook of social neuroscience* (s. 586-598). Hentet fra <https://sanlab.psych.ucla.edu/papers/>
- Eisikovits, Z., & Enosh, G. (1997). Awareness of guilt and shame in intimate violence. *Violence and Victims, 12*, 307-322. Hentet fra <https://search.proquest.com>
- Elison, J. (2005). Shame and guilt: A hundred years of apples and oranges. *New ideas in Psychology, 23*, 5-32. doi:10.1016/j.newideapsych.2005.07.001
- Elison, J., Garofalo, C., & Velotti, P. (2014). Shame and aggression: Theoretical considerations. *Aggression and Violent Behavior, 19*, 447-453. doi:10.1016/j.avb.2014.05.002
- Eysenck, H. J. (1990). Genetic and environmental contributions to individual differences: The three major dimensions of personality. *Journal of Personality, 58*, 245-261. doi:10.1111/j.1467-6494.1990.tb00915.x
- Farmer, E., & Andrews, B. (2009). Shameless yet angry: shame and its relationship to anger in male young offenders and undergraduate controls. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 20*, 48-65. doi:10.1080/14789940802205315
- Friedman, N. P., Miyake, A., Young, S. E., DeFries, J. C., Corley, R. P., & Hewitt, J. K. (2008). Individual differences in executive functions are almost entirely genetic in Origin. *Journal of Experimental Psychology, 137*, 201-225. doi:10.1037/0096-3445.137.2.201
- Freud, S. (1962). *Civilization and it's discontents*. New York: Norton Company Inc.
- Gilbert, P. (1992). *Depression: The evolution of powerlessness*. New York: The Guilford Press.

- Gilbert, P., & Andrews, P. B. (1998). *Shame: Interpersonal behavior, psychopathology and Culture*. Hentet fra <http://ebookcentral.proquest.com/lib/bergen-ebooks/home.action>
- Gilbert, P., & McGuire, M. (1998). Shame, status and social roles: Psychobiology and evolution. I P. Gilbert, & B. Andrews (Red.), *Shame: Interpersonal Behavior, Psychopathology and Culture* (s. 99-125). Hentet fra <http://ebookcentral.proquest.com/lib/bergen-ebooks/home.action>
- Grusec, J. E. (2011). Socialization processes in the family: Social and emotional development. *Annual Review of Psychology*, 62, 243–269.
doi:10.1146/annurev.psych.121208.131650
- Hare, R. D., Hart, S. D., & Harpur, J. T. (1991). Psychopathy and the DSM-IV criteria for antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 100, 391-398.
doi:10.1037/0021-843X.100.3.391
- Harris, N. (2003). Reassessing the dimensionality of the moral emotions. *British Journal of Psychology*, 94, 457-473. doi:10.1348/000712603322503033
- Herzberg, P. Y., & Hoyer, J. (2009). Personality prototypes in adult offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 36, 259-274. doi:10.1177/0093854808328331
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, Calif: University of California Press.
- Hortensius, R., Schutter, D. J., & Harmon-Jones, E. (2012). When anger leads to aggression: induction of relative left frontal cortical activity with transcranial direct current stimulation increases the anger–aggression relationship. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7, 342-347. doi:10.1093/scan/nsr012
- Howells, K., Day, A., Williamson, P., Bubner, S., Jauncey, S., Parker, A., & Heseltine, K. (2005). Brief anger management programs with offenders: Outcomes and predictors of change. *Clinical Psychology Review*, 16, 296-311. doi:10.1080/14789940500096099

- Janowitz, M. (1975). Sociological theory and social control. *American Journal of Sociology*, 81, 82-108. Hentet fra <http://www.journals.uchicago.edu>
- Jessor, R., Turbin, M. S., & Frances, M. C. (1998). Risk and protection in successful outcomes among disadvantaged adolescents. *Applied Developmental Science*, 2, 194-208. doi:10.1207/s1532480xads0204_3
- Joliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and self-reported offending. *Aggressive Behavior*, 32, 540-550. doi:10.1002/ab.20154
- Justis- og politidepartementet. (2005). Rapport: Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader. (Korrigert opptrykk 2016). Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/jd/nyh/2005/0056/ddd/pdfv/283334-krim_samfunnsmess_kostnader.pdf
- Kaufman, G. (1989). *The psychology of shame: Theory and treatment of shame-based syndromes* (2. utg.). New York: Springer Publishing Co.
- Kriminalomsorgen. (2017). Ønsker du fotlenke - elektronisk kontroll?. Hentet 23. april 2017 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/fotlenke-elektronisk-kontroll.237889.no.html>
- Kriminalomsorgen. (2017). Straff i fengsel. Hentet 23. april 2017 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-fengsel.237611.no.html>
- Larsen, J. R., & Buss, M. D. (2014). *Personality psychology. Domains of knowledge about human nature* (5. utg.). New York: McGraw-Hill Education.
- Lewis, H. B. (1971). Shame and guilt in neurosis. *The Psychoanalytic Review*, 58(3), 419-438. Hentet fra HumSam-biblioteket: UHS Mag312; CZ Psy
- Lopez, F. G., Gover, R. M., Leskela, J., Sauer, E. M., Schirmer L., & Wyssmann, J. (1997). Attachment styles, shame, guilt and collaborative problem-solving orientations. *Personal Relationships*, 4, 187-199. doi: 10.1111/j.1475-6811.1997.tb00138.x

- Lynch, J. S., Hill, E. D., Nagoshi, J. L., & Nagoshi, C. T. (2012). Mediators of the shame-guilt-psychological adjustment relationship. *Scandinavian Journal of Psychology, 53*, 437-443. doi:10.1111/j.1467-9450.2012.00967.x
- MacDonald, G., & Leary, M. R. (2005). Why does social exclusion hurt? The relationship between social and physical pain. *Psychological Bulletin, 131*, 202-223. doi:10.1037/0033-2909.131.2.202
- Maddox, S. J., & Prinz, R. J. (2003). School bonding in children and adolescents: Conceptualization, assessment, and associated variables. *Clinical Child and Family Psychology Review, 6*, 31-49. doi:10.1023/A:1022214022478
- Mandel, D. R., & Dhami, M. K. (2005). "What I did" versus "what I might have done": Effect of factual versus counterfactual thinking on blame, guilt, and shame in prisoners. *Journal of Experimental Social Psychology, 41*, 627-635. doi:10.1016/j.jesp.2004.08.009
- Matthews, G., Deary, I. J. & Whiteman, M. C. (2009). *Personality traits* (3. utg.). New York: Cambridge University Press.
- Mead, M. (1937). *Cooperation and competition among primitive peoples*. New York: McGraw-Hill.
- Miyake, A., Friedman, N. P., Emerson, M. J., Witzki, A. H., Howerter, A., & Wager, T. D. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex "frontal lobe" tasks: A latent variable analysis. *Cognitive Psychology, 41*, 49-100. doi:10.1006/cogp.1999.0734
- Miller, J. D. & Lynam, D. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: A meta-analytic review. *Criminology, 39*, 765-798. Hentet fra <http://search.proquest.com>

- Millie, A. (2008). Anti-social behaviour, behavioural expectations and an urban aesthetic. *The British Journal of Criminology*, 48, 379-394. doi:10.1093/bjc/azm076
- Monsen, J. T., & Monsen, K. (1999). Affekter og affektbevissthet: Et bidrag til integrerende psykoterapimodell. I Holte, A., Nielsen, G. H., & Rønnestad, H (Red.), *Psykoterapi og psykoterapiveiledning: Teori, empiri og praksis*. (s. 71-89). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Morrison, A. P. (1989). *Shame: The undesirable of narcissism*. Hillsdale, N.J: The Analytic Press.
- Murphy, K., & Helmer, I. (2013). Testing the importance of forgiveness for reducing repeat offending. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 46, 138-156. doi:10.1177/0004865812470121
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. (2015). *Slik oppsummerer vi forskning. Håndbok for Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten*. (Vedlegg 1, tabell 1). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenester. Hentet fra <http://www.kunnskapssenteret.no/verktoy/slik-oppsummerer-vi-forskning>
- Nathanson, D. L. (1992). *Shame and pride: Affect, sex, and the birth of the self*. New York & London: W. W. Norton & Company.
- Niedenthal, P. M., Tangney, J. P., & Gavanski, I. (1994). «If only I weren't» versus «If only I hadn't»: Distinguishing shame and guilt in counterfactual thinking. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 585-595. doi:10.1037/022-3514.67.4.585
- Oria. (2017, 15. februar). Universitetsbiblioteket. Hentet fra https://bibsys-almaprimo.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/search.do?vid=UBB
- Owen, T., & Fox, S. (2011). Experiences of shame and empathy in violent and non-violent young offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 22, 551-563.

doi:10.1080/14789949.2011.602096

Raine, A. (2002). Biosocial studies of antisocial and violent behavior in children and adults: A Review. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *30*, 311–326.

doi:10.1023/A:1015754122318

Ray, B., Dollar, C. B., & Thames, K. M. (2011). Observations of reintegrative shaming in a mental health court. *International Journal of Law and Psychiatry*, *34*, 49-55.

doi:10.1016/j.ijlp.2010.11.008

Rodriguez Mosquera, P. M., Manstead, A. S. R., & Fischer, A. H. (2000). The role of honor-related values in the elicitation, experience, and communication of pride, shame, and anger: Spain and the Netherlands compared. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *26*, 833-844. doi:10.1177/0146167200269008

Roese, N. J. (1994). The functional basis of counterfactual thinking. *Journal of Personality and Social Psychology*, *66*, 805-818. doi:10.1037/0022-3514.66.5.805

Roos, S., Hodges, E. V. E., & Salmivalli, C. (2014). Do guilt- and shame-proneness differentially predict prosocial, aggressive, and withdrawn behaviors during early adolescence? *Developmental Psychology*, *50*, 941-946. doi:10.1037/a0033904

Rothbart, M. K. (2007). Temperament, development and personality. *Association for Psychological Science*, *16*, 207-212. Hentet fra <http://www.jstor.org>

Rothbart, M. K. (2011). *Becoming who we are. Temperament and personality in development*. New York: The Guilford Press.

Rubin, K. H., Coplan, R. J., Fox, N. A. & Calkins, S. D. (1995). Emotionality, emotion regulation, and preschoolers' social adaptation. *Development and Psychopathology*, *7*, 49-62. doi:10.1017/S0954579400006337

Schachter, S., & Singer, J. E. (1962). Cognitive, social and physiological determinants of

- emotional state. *Psychological Review*, 69, 379-399. doi:10.1037/h0046234
- Scheff, T. J., & Retzinger, S. M. (2002). *Emotions and violence: Shame and rage in destructive conflicts*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Scollon, N. C., Diener, E., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2004). Emotions across cultures and methods. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 35, 304-326.
doi:10.1177/0022022104264124
- Shanahan, S., Jones, J., & Thomas-Peter, B. (2011). Are you looking at me, or am I? Anger, aggression, shame and self-worth in violent individuals. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 29, 77-91. doi:10.1007/s10942-009-0105-1
- Statistisk sentralbyrå. (2016, 16. mars). Fengslinger 2014: 30 % sonet fengselsstraffen med fotlenke. Hentet 24. april 2017 fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fengsling>
- Statistisk sentralbyrå. (2016, 26. august). Fotlenke gir færre lovbrudd. Hentet 24. april 2017 fra <https://www.ssb.no/forskning/demografi-og-levekaar/levekaar-og-sosial-deltaking/fotlenkeordning-gir-faerre-lovbrudd>
- Steffensmeier, D., & Allan, E. (1996). Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending. *Annual Review of Sociology*, 22, 459-487. Hentet fra <http://www.annualreviews.org>
- Stuewig, J., Tangney, J. P., Heigel, C., Harty, L., & McCloskey, L. (2010). Shaming, blaming, and maiming: Functional links among the moral emotions, externalization of blame, and aggression. *Journal of Research in Personality*, 44, 91-102.
doi:10.1016/j.jrp.2009.12.005
- Stuewig, J., Tangney, J. P., Kendall, S., Folk, J. B., Meyer, C. R., & Dearing, R. L. (2015). Children's proneness to shame and guilt predict risky and illegal behaviors in young

- adulthood. *Child Psychiatry & Human Development*, 46, 217-227.
doi:10.1007/s10578-014-0467-1
- Stuewig, J., Tangney, J. P., Mashek, D., Forkner, P., & Dearing, R. (2009). The moral emotions, alcohol dependence, and HIV risk behavior in an incarcerated sample. *Substance Use & Misuse*, 44, 449-471. doi:10.1080/10826080802421274
- Sutherland, E. H., Cressey, D. R., & Luckenbill, D. F. (1992). *Principles of criminology* (11. utg.). Lanham: Generall Hall.
- Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. New York: Guildford.
- Tangney, J. P., Mashek, D., & Stuewig, J. (2007). Working at the social-clinical-community-criminology interface: The George Mason University Inmate Study/ Commentary: Reflections from within the interface/ Commentary: Comment on the GMU inmate study. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26, 1-28. Hentet fra <https://search.proquest.com>
- Tangney, J. P., Stuewig, J., & Hafez, L. (2011). Shame, guilt, and remorse: implications for offender populations. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 22, 706-723.
doi:10.1080/14789949.2011.617541
- Tangney, J. P., Stuewig, J., Mashek, D., & Hastings, M. (2011). Assessing jail inmates' proneness to shame and guilt: Feeling bad about the behavior or the self? *Criminal Justice and Behavior*, 38, 710-734. doi:10.1177/0093854811405762
- Temple, M. T. (1993). Patterns of sexuality in a high-risk sample: Results from a survey of new intakes at a county jail. *Archives of Sexual Behavior*, 22, 111-129.
doi:10.1007/BF01542361
- Tomkins, S. (1962). *Affect, imagery and consciousness*. (Vol. 1). New York: Springer.
- Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2007). I J. L. Tracy, R. W. Robins, & J. P. Tangney (Red). *The*

- self-conscious emotions: theory and research* (s. 263-282). New York: Guilford Press
- Treeby, M., & Bruno, R. (2012). Shame and guilt-proneness: Divergent implications for problematic alcohol use and drinking to cope with anxiety and depression symptomatology. *Personality and Individual Differences, 53*, 613-617.
doi:10.1016/j.paid.2012.05.011
- Twenge, J. M., Baumeister, J. R., DeWall, C. N., Ciarocco, N. J., & Bartels, M. J. (2007). Social exclusion decreases prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 92*. 56-66. doi:10.1037/0022-3514.92.1.56
- Universitetet i Bergen. (2017, 24. januar). Finn databaser. Hentet fra https://bibsysalmaprimo.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/dlSearch.do?institution=UBB&vid=UBB&openFdb=true&prefLang=no_NO
- Universitetet i Stavanger. (2013, 3. oktober). Søk i Google Scholar. Hentet fra <https://www.uis.no/bibliotek/finn-faglitteratur/alfabetisk-liste-over-databaser/google-scholar-article26892-9219.html>
- Verdejo-Garcia, A., & Bechara, A. (2010). Neuropsychology of executive functions. *Psicothema, 22*, 227-235. Abstrakt hentet fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20423626>
- Whitman, J. Q. (2003). *Harsh justice: Criminal punishment and the widening divide between America and Europe*. New York: Oxford University Press.
- Wiechelt, S. A. (2007). The specter of shame in substance misuse. *Substance Use and Misuse, 42*, 399-409. doi:10.1080/10826080601142196
- Wikstrøm, P.-O., & Sampson, R. J. (2006). *The explanation of crime: Context, mechanisms and development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright, K., Gudjonsson, G. H., & Young, S. (2008). An investigation of the relationship

between anger and offence-related shame and guilt. *Psychology, Crime & Law*, *14*, 415-423. doi:10.1080/10683160701770369

Xuereb, S., Ireland, J. L., & Davies, M. (2009). Development and preliminary assessment of a measure of shame, guilt, and denial of offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, *20*, 640-660. doi:10.1080/14789940903174014

Appendiks

Tabell 1

Begrepsavklaringer

Engelsk	Norsk
Shaming	Skamliggjøring
Blame	Klandring
Offender	Et individ som har begått en forbrytelse
Recidivism	Tilbakefall, å begå gjentakende kriminelle handlinger
Self-blame	Selvklandring
Shame-proneness	En økt tilbøyelighet til å erfare skam
Guilt-proneness	En økt tilbøyelighet til å erfare skyld
Distress	Negativt psykologisk stress
Defencive	Defensivitet

Notat. Da det er visse begreper i den engelske litteraturen som kan være utfordrende å oversette eller finne et godt norsk begrep som passer, har vi valgt å lage en "ordliste" for å unngå forvirring samt for å sikre konsekvent begrepsbruk.

Figur 1

Resultat av litteraturgjennomgang